

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. Protokoll nr. 237 (38).

1929.

III Riigikogu koosolek 25. märtsil 1929
kell 17.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põllutööminister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, tööhoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

P ä e v a k o r d :

1. Pagaritööstuses öötöö keelu seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Eesti-Saksa kaubanduse- ja laevanduselepingu kinnitamise seadus — II lugemisel.

3. Eesti-Austria vahelise kaubanduse- ja laevanduselepingu ja selle lõpp-protokollki kinnitamise seadus — II lugemisel.

4. Põllumajandusele määratud krediitide kasutamise seadus — II lugemisel.

5. Eesti vabariigi kulude ja tulud eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel.

6. Süüteod rahva tervishoiu vastu — III lugemisel.

7. Koosseisu komisjoni esitis rkl. E. Joonase vangistamise asjas.

8. Kalameeste riikliku laenufondi seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

9. Vabrikute ja tehaste tööliste organisatsiooni ja vanematenõukogu põhjuskirja (RT 6 — 1919) täiendamise seadus — I lugemisel.

10. Jõuvankrite seadus — üldkomisjoni ettepanek.

11. Jõuvankrite ja bensiini maksu jaotamise ja äratarvitamise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

12. Tallinna avaliku lennuvälja alla maade ja ehituste sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

13. Kohtuotsuste täitmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

14. Võlglastelt sissenõutud summade jaotamise korra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

15. Väljakutse toimetamise asjus tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Vaesuse õiguse andmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Tuletõrjeseaduse § 24. muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

18. Üheksandama rahvusvahelise töökonventsiooni poolt vstuvõetud meremeeste palkamise lepingu konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Eesti ja Läti vahel piirijoonega poolitatud kinnisvarade likvideerimise tähtaja pikendamise asjus allakirjutatud protokollki kinnitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Välismaaliste vahekohtu otsuste täitmise konventsiooni kinnitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Laevasõidu riikliku laenufondi seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

22. Kaitseväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse põhjal määratud pensionide kõrgendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

23. Riigi- ja omavalitsuse teenijate pensioni seaduse põhjal määratud pensionide kõrgendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

24. Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioniseaduse (RT 23 — 1926) §§ 3, 4, 5, 8, 24 ja 26 muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

25. Kaitseisukorra-seadus — I lugemisel.

26. Seitsmenda rahvusvahelise töökonventsiooni poolt vastuvõetud öötöö kohta pagaritööstuses käiva konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

27. Kalapüügi seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

28. Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

29. Juriidiliste isikute tulumaksu seadus — II lugemisel.

30. Haigusekindlustuse seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

31. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seadus — üldkomisjoni ettepanek.

32. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seaduse elluviimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

33. Kaubandus-tööstuskoja seaduse §§ 10, 15 ja 18 muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

1. Päevakorra muutmine. Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku.

Nähtava enamusega paigutatakse abiesimees R. Penno ettepanekul pärast 4. päevakorra-punkti 6., 8. ja 10.—21. päevakorra-punktid.

2. Teadaandmine komisjoni antud seaduseelnõu kohta. Sekretär **J. Piiskar**: Riigikogu juhatus poolt on antud ärimaksu seaduse muutmise seadus rahaasjanduse komisjoni.

3. Pagaritöötuses ootõõ keelu seadus — redaktsioon. (Arutamisel redaktsiooni komisjoni 4. muudatus.) Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**:

Teatavasti jäi ühel eelmisel Riigikogu koosolekul pooleli redaktsiooni komisjoni ettepanek. Ootõõ keelu seaduse lõppredaktsiooni suhtes võeti vastu kolm esimest redaktsiooni komisjoni parandust, kuna muudatus 4. kohta jäi lahendamata variandi küsimus.

Muudatus 4 kõlab järgmiselt: § 6. kolmas ja neljas rida:

variant I: Karistamise korra kohta töökaitse-seaduste rikkumise pärast (RT 67 — 1922), ...

variant II: karistamise korra kohta töökaitse-seaduste rikkumise pärast, ...

Tähendab II variandi mõte seisab selles, et kustutatakse klambrites olev osa „RT 67 — 1922“ ja seaduse tekstis jäetakse seaduse nimetus väikese tähega. Riigikogul jääb otsustada sel puhul, missuguse variandi ta tahab vastu võtta, esimese või teise.

Juhataja **K. Einbund**: Seejuures pean tähendama, et juhataja ei leia takistusi mõlema variandi hääletamisele panemiseks.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on variant I tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on variant II vastu võetud.

Muudatused 5 ja 6 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Juhataja **K. Einbund**: Seaduse lõppredaktsioon on vastu võetud.

4. Eesti-Saksa kaubanduse- ja laevanduselepingu kinnitamise seadus — II lugemisel. (Tekst III Rk. 8. istungj. pr.pr. lisades, vaata sisukord.)

5. Eesti-Austria vahelise kaubanduse- ja laevanduselepingu ja selle lõppprotokolli kinnitamise seadus — II lugemisel. (Tekst III Rk. 8. istungj. pr.pr. lisades, vaata sisukord.)

6. Põllumajandusele määratud krediitide kasutamise seadus — II lugemisel. (Tekst III Rk. 8. istungj. pr.pr. lisades, vaata sisukord.)

7. Süüteod rahva tervishoiu vastu — III lugemisel. (§ 1. ja § 2. tekst vaata prot. nr. 233(34), veerg 1392—1395; §§ 3.—28. tekst vaata „III Riigikogu protokolli-de Lisad“, lisa nr. 56, veerg 550—555, §§ 195—220.)

Pealkiri võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(§ 1.)

A. Jõeäär (stp): Teen ettepaneku, § 1 võtta vastu järgmiselt: „Ema, kes süüdlane oma raskejalgsuse tahtlikus

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Juhataja **K. Einbund**: Rahaasjanduse komisjoni aruandja rkl. Lehtman'i puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni abiesimees rkl. Klesment.

Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Kriminaalsea dustiku komisjoni aruandja **A. Laur**.

Juhataja **K. Einbund**: Selle seaduseelnõu juures jätan ära III lügemisel paragrahvide teksti ettekandmise. Sõnasoo vijaid ei ole, minu korraldus on astunud jõusse.

katkestamises peale kolme kuu möödumist raskejalgseks jäämisest, karistatakse:

arestiga mitte üle kuue kuu.“

See on komisjoni poolt esitatud variant, mis II lugemisel tagasi lükati.

A. Laur (as): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut,

võtta § 1 vastu järgmiselt: „Ema, kes süüdlane oma raskejalgsuse tahtlikus katkestamises, karistatakse:

arestiga mitte üle kolme kuu või rahatrahviga mitte üle kolmesaja krooni.“

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Rkl. Jõeääre ettepaneku poolt on 41, vastu — 36 häält, seega on § 1 vastu võetud rkl. Jõeääre poolt ette pandud kujul ning langevad ära § 1 teisel lugemisel vastuvõetud redaktsioonis ja rkl. Laur'i ettepanek.

(§ 2.)

A. Jõeäär (stp): Kokkukõlas vastuvõetud parandusega § 1. juures, teen ettepaneku, § 2 võtta vastu sel kujul, nagu see komisjoni poolt esitatud II variandina. Panen ette,

§ 2 võtta vastu järgmiselt: „Süüdlast naisisiku raskejalgsuse katkestamises ilma et temal selleks vastavat arstiteaduslikku ettevalmistust oleks, samuti vastava arstiteadusliku ettevalmistusega isikut, kui raskejalgsuse katkestamine tema poolt sündinud peale kolme kuu möödumist raskejalgseks jäämisest ja arstiseaduse vastasel, karistatakse:

vangimajaga mitte üle ühe aasta.

Kui raskejalgsuse katkestamine oli süüdlasele äriajamiseks või sellele järgnes ema surm, siis karistatakse süüdlast:

vangimajaga mitte üle kuue aasta.

Kui raskejalgsuse katkestamise saatis korda arst või ämmaemand, siis võib kohus neile peale selle keelata praktika ühest kuni viie aastani ja otsuse avalikult ajalehes välja kuulutada.

Kui raskejalgsuse katkestamine saadeti korda raskejalgse enese nõusolekuta, siis karistatakse süüdlast:

sunnitööga mitte üle kaheksa aasta.“

A. Laur (as): Teen ettepaneku,

§ 2. esimene osa võtta vastu järgmiselt: „Süüdlast naisisiku raskejalgsuse katkestamises karistatakse:

kui raskejalgsuse katkestas arstliku praktika õigusega isik —

arestiga mitte üle kolme kuu või rahatrahviga mitte üle kolmesaja krooni.“

Teised osad jääksid nii, nagu need II lugemisel vastu võetud.

Aruandja A. Laur (lõpusõna): Siin võibolla tekib arvamine, et minu ettepanek on vastolus § 1. sel kujul, nagu see vastu võeti. Pean ütleva, et ei minu ega rkl. Jõeääre ettepanekud vastolus ei ole vastuvõetud § 1-ga.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Rkl. Jõeääre ettepaneku poolt on 35 häält, vastu 20, seega on § 2 vastu võetud rkl. Jõeääre poolt ette pandud kujul.

Rkl. Lauri ettepaneku hääletamine, mis puudutab variant I esimest osa, langeb seega ära, samuti langeb ära § 2 teisel lugemisel vastuvõetud redaktsioonis.

§§ 3—28 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Seaduseelnõu tuleb lõpuhääletamisele.

L. Raudkepp (krst) (häälet. motiiv.): Selle seaduse arutamisel III lugemisel kujuneb seadus nähtavasti, kuigi veel esialgu ei saa öelda, kas peaaegu või täpselt samasuguseks, nagu see peatükk, mis hääletati kriminaalseadustikus. Tuleb kõige tõsisemalt rõhutada, et need paragrahvid, mis võetud vastu härra Jõeääre poolt esitatud kujul, on meie rahva enamikule igatahes täiesti vastuvõetamatud. (A. Jürman, põl: Aga kusteierühm on? Saadab oma mehed välja ja tuleb ise kõnelema. Häbi!) Abort kuulatakse siin vähemalt osalt väljaspool kuritegevust, ja see on häbistav meie rahvale, sellepärast ei saa hääletada selle seaduse poolt III lugemisel. (K. Tonkman, põl: Ja Teie olete selle häbistava rühmaga koalitsioonis.)

Juhataja K. Einbund: Rkl. Tonkman, leian Teie viimase vahelhüüde ebasünda ja teen Teile märkuse.

J. Soots (põl) (häälet. motiiv.): (Vahelhüüde pahemalt poolt: Vanapoiste paraad.) Lugupeetud rahvasaadikud! Kõigepealt tahaksin tähelepanu juhtida sellele olukorrale, missuguses praegune seadus lõpuhääletamisele tuleb. Vabariigi Valitsus esitas seaduse ühes variandis, kohtuminister seda kaitseb, aga Riigivanema rühm Riigivanemaga eesotsas teeb parandusi ja läheb kohtuministriga vastamisi. (A. Jõeäär, stp: See on endise valitsuse esitatud.) See on endise valitsuse esitatud, aga see on praeguse valitsuse kaitstud, praegune kohtuminister on seda kaitsnud. Nõnda et ka praeguse valitsuse enamuse seisukoht on see olnud, mida kohtuminister on kaitsnud. Meie oleme selles küsimuses alati valitsusega ühes hääletanud, kuna aga nüüd juba teist korda see sea-

dus omanud teistsuguse kuju, siis meie ütleme selle seaduse lõpuhääletamisest lahti ja jätame selle seaduse täiesti praeguse valitsuse vastutusele. (J. Voiman, stp: Väga hea!) Ühtlasi arvan, et kuna kohtuminister avalikult valitsuse seisukohta on kaitsnud, ja Riigivanem selle vastu hääletanud, siis oleks loomulik, et kohtuminister sellest oma järeldused tõmbaks. (N a e r.) Teisest küljest peab juhtima tähelepanu sellele, et üks koalitsiooni rühmadest, kes siin valitsuse seisukohta kaitses, ainult 40% võrra kohal on. Tähendab, sõnadega kaitsakse valitsuse seisukohta, aga hääletajaid ei ole. (L. Raudkepp, krst: Kaks liiget on haiged.) Ma ei tea, kus nad on. Kaks liiget teeb välja 40%, aga mitte 60%. Kui siin erakonnad niimoodi teotsevad, siis pole ime, kui valitsuse ettepanek läbi ei lähe. (J. Fuks, as: Aga mis Teie ise Tõnisson'i valitsuse ajal tegite?) Meie deklareerisime avalikult, kui meil midagi valitsuse tegevuse vastu oli, aga niimoodi ei talitanud. Sellepärast jätame selle seaduse täiesti praeguse valitsuse vastutusele ja hoidume lõpuhääletamisest.

Kohtuminister **T. Kalbus** (häälet. motiiv.): Austatud Riigikogu liikmed! Olgugi, et kaks paragrahvi selles seaduses käivad minu põhimõtetele vastu, need on Riigikogu enamusega teisiti vastu võetud, siiski hääletan isiklikult selle seaduse vastuvõtmise poolt sellepärast, et oleks võimalik kriminaalseadustik Riigi Teatajas välja kuulutada. Kuid meie teame, et see seadus ei hakka maksma sellest päevast, millal see välja kuulutatakse, vaid pannakse maksma eriseadusega. Kui kord eriseadus tuleb, tulevad ka mitmed paragrahvid muutmisele, ja kui mina veel sel ajal kohtuminister olen, esitan ka need kaks paragrahvi muutmiseks. See küsimus tuleb lõplikult otsustamisele neljandas Riigikogus, nii et midagi katki ei ole, kui selle seaduse täna vastu võtame. Tähtis on, et kord selle kriminaalseadustiku saaksime välja kuulutada.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja **A. Laur**: Kriminaalseadustiku komisjoni nimel teen ettepaneku, paigutada redaktsiooni korras praegu vastuvõetud seadus — süüteod rahva tervishoiu vastu — kriminaalseadustikku 9. peatükina.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

8. Kalameeste Rahaasjanduse riikliku laenu- komisjoni aruandfondi seadus — ja A. Veiler: Vas- I lugemisel. tavalt Riigikogu soovile on rahaasjanduse komisjon

ühendanud kaks seaduseelnõu ja nimelt Eesti kalameeste ühingute liidu riikliku laenu seaduse ja kalameeste riikliku laenufondi seaduse muutmise seaduse. Uus seadus kannab nime „Kalameeste riikliku laenufondi seadus“. Selle maksmahakkamisel kaotab maksvuse RT 32—1926 väljakuulutatud Kalameeste riikliku laenufondi seadus.

Teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

9. Jõuvankrite Üldkomisjoni seadus — I lugemisel. aruandja **J. Klesment**: Käesolev seadus on juba läinud aasta mai-

kuul Riigikogule esitatud. Selle on põhjalikult läbi kaalunud üldkomisjon ja teinud valitsuse elnõus mõned parandused.

Eelnõu käsitab esiteks jõuvankrite juhtide lubade saamise korda, siis jõuvankrite registreerimise korda ja jõuvankrite juhtide kutsetunnistuse saamise korda.

Seni talitati neil aladel omavalitsuste sundmääruste järgi, kuna linna- ja maaomavalitsuste seaduste järgi omavalitsustel on õigus määrusi liikumise korraldamiseks välja anda.

Uus seadus tahab luua täpsema korra, ja selle siht on jõuvankrite juhtidelt nõuda paremat ettevalmistust kui seni.

Teiseks käsitab käesolev seadus jõuvankrite maksustamise korda. Ka siin valitses seni segadus, sest omavalitsused võtsid maksu üks suuremal, teine vähemal määral, kuna ühtlust ei olnud. Seda ühtlust tahab käesolev seadus kätte saada. Siin on ka põhjalikum parandus, mille üldkomisjon valitsuse elnõus tegi. Nimelt oli valitsuse elnõu järgi jõuvankrite maksude määramine jäetud administratiivvõimu — teedeministeeriumi tariifinõukogu — hooleks. Säärane olukord pole kokkukõlas meie põhiseadusega, sest komisjonis leiti, et jõuvankrite maks tuleb lugeda avalikuks otsekoheseks maksuks, mis peab seadusega olema kindlaks määratud. Seepärast määras ka üldkomisjon jõuvankrite maksu suuruse täpsemalt kindlaks, näidates, kuipalju jõuvankrite maksu võetakse iga tühikaalu 100 kg-lt.

Käesoleva seaduse alt jäävad välja põllumajanduses tarvitusel olevad jõuvankrid, nagu traktorid, samuti abimootorigega jalgrattad, mis käivad käesoleva seaduse alla ainult selles osas, mis kõneleb liikumise korraldusest ja jõuvankrite tehnilisest konstruktsioonist.

Eelnõu on peale üldkomisjoni läbi vaadanud ka rahaasjanduse komisjon, eriti need paragrahvid, mis puudutavad maksustamist, ning mõlemad komisjonid on käesoleva eelnõu tarvilikuks ja vastuvõetavaks tunnustanud.

Käesolev seadus tahetakse maksuma panna 1. aprillist 1929, seega seatakse ka jõuvankrite maksud teistele alustele, kui see seni sündinud, seepärast on käesolev seadus kiire iseloomuga.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

10. Jõuvankrite ja bensiiini maksu jaotamise ja äratarvitamise seadus — I lugemisel.

Omaavalitsuse komisjoni aruandja **E. Rosenberg:** Eelmise päevakorra-punkti all vastuvõetud jõuvankrite seaduse järgi tarvitatakse jõuvankrite maksust sissetulevad summad avalikkude teede, sildade ja tänavate parandamiseks ja korrashoiuks sellekohases eriseaduses ettenähtud korras ja alustel. Samaks otstarbeks tarvitatakse summad, mis tulevad sisse Bensiiinimaksu seaduses ettenähtud maksudest. Nende maksude reguleerimiseks on esitatud Vabariigi Valitsuse poolt käesolev seaduseelnõu. See eelnõu oli arutamisel enne rahaasjanduse komisjonis, ja rahaasjanduse komisjon muutis maksu jaotamise aluseid. Kuna Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõu näeb ette, et niihästi jõuvankrite kui ka bensiiini maksud jaotatakse omaavalitsuste vahel vastavalt rahvaarvule, on käesoleval kujul esitatud eelnõus ette nähtud, et jõuvankrite maks läheb neile omaavalitsustele, kelle piirkonnas jõuvankrid asuvad, kuna bensiiinimaks jaotatakse ühelt poolt maavalitsuste ja teiselt poolt linnade ja alevite vahel vahekorras 70:30. Sellele seisukohale on asunud rahaasjanduse komisjon seepärast, et vastasel korral kaotaksid omaavalitsused oma sissetulekutest suure osa, eriti suuremad linnaomavalitsused. Rahaasjanduse komisjon on asunud seisukohale, milliseiga ühines ka omaavalitsuse komisjon, et ükski uus maksuseadus ei või olemasolevaid

omavalitsuse tulusid vähendada. Praegusel kujul esitatava eelnõu järgi ei vähene ühegi omaavalitsuse tulud jõuvankrite ja bensiiini maksust, suurenevad sissetulekud peaaesjalikult aga maavalitsustel, kes seni saanud jõuvankrite maksust kokku 27.500 krooni, esitatava eelnõu järgi saaksid aga 193.620 krooni, seega peaaegu 10 korda rohkem kui varem.

Omaavalitsuse komisjoni nimel panen ette, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Rahaasjanduse komisjoni kaasaruandja **J. Tiks:** Pean märkima seda, et kui rahaasjanduse komisjoni vastav alamkomisjon jõuvankrite ja bensiiini maksu jaotamise ja äratarvitamise seaduse arutamisele asus, siis selgus, et mõned linnade omaavalitsused hakkaksid seda maksu vähem saama, kui nad seni saanud. Kui heameelega oleksid ka alamkomisjoni liikmed näinud, et maaomavalitsused samal määral oleksid tulusid saanud, kui see valitsuse poolt esitatud eelnõus ette nähtud! Üks oli aga selge, et meil ei ole uue maksuseadusega tegemist, vaid praegumaksuva seaduse ümberkorraldamisega, seepärast jõudis alamkomisjon üksmeelselt otsusele, et valitsuse poolt esitatud esialgse seaduseelnõu põhimõtte alusel oleks raske seda seadust teisiti konstrueerida, nii et omaavalitsuste, nii linnade kui ka alevite ja maaomavalitsuste, nõuded rahuldatud oleksid. Selle järgi, rahaasjanduse komisjoni alamkomisjoni soovile vastavalt, esitas Vabariigi Valitsus uue eelnõu, mida siin omaavalitsuse komisjoni aruandja märkinud. Pean tähendama, et omaavalitsuse komisjon eelnõus midagi sisuliselt muutnud ei ole, välja arvatud ainult § 4, milles ette võetud redaktsiooniline parandus ja mille vastu minul põhjust ei ole vaielda. Ühinen rahaasjanduse komisjoni nimel omaavalitsuse komisjoni aruandja poolt tehtud ettepanekuga.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

11. Tallinna avaliku lennuvälja alla maade ja ehituste sundvõõrandamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt:** Silmas pidades, et mitmesugustel põhjustel ei saa tarvitada erareisijate lennuväljaks sõjaväe lennuvälja, on tarvis uus väli asutada. Praegusel ajal kasutatakse lennuväljana Ülemiste järve, aga suvel on tarvilik, et lennuväli asuks kuival

maal. Käesolev seaduseelnõu näeb ette, et Ülemiste järve äärde tuleb ehitada avalik lennuväli, mis sünniks teedeministeeriumi korraldusel. See oleks riiklik lennuväli. Silmas pidades seda, et omanikkudega tarvismineva maa võõrandamise suhtes ei ole kokkuleppele jõutud, on tarvis käesolev seaduseelnõu vastu võtta. Seadus näeb ette lennuväljaks 57 ha suuruse maa-ala, mis tuleb ka küllaliseks lugeda. Üldkomisjon kaalus küsimust juriidilisest ja praktilisest küljest, ja seepärast teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta, ühtlasi I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

12. Kohtuotsuste täitmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni abiesimees rkl. Tammann.

Aruandja **A. Tammann:** Seletuskirjas toodud motiividel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemisel vahel.

13. Võlglastelt sissenõutud summade jao- tamise korra muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni abiesimees rkl. Tammann.

Aruandja **A. Tammann:** Üldkomisjoni seletuskirjas toodud motiividel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ning I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

14. Väljakutse toimetamise asjus tsiviilkohtupidamise seaduse täendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni abiesimees rkl. Tammann.

Aruandja **A. Tammann:** Üldkomisjon ühineb tähendatud seaduse asjas Vabariigi Valitsuse motiividega ja teeb ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. Ühtlasi teen ettepaneku, kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

15. Vaesuse õiguse andmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse täendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni abiesimees rkl. Tammann.

Aruandja **A. Tammann:** Üldkomisjoni seletuskirjas toodud motiividel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Kohtuminister **T. Kalbus:** Käesolev seaduseelnõu on Riigikogule esitatud rkl. Jõeääre poolt. Riigikogu üldkomisjon andis selle seaduse seisukohavõtmiseks Vabariigi Valitsusele. Vabariigi Valitsus ei ole saanud seniajani oma arvamist avaldada selle seaduseelnõu kohta. Seepärast arvan, et ei saa vastu võtta seda seaduseelnõu enne, kui Vabariigi Valitsus ei ole seisukohta avaldanud. (K. Kornel, rhv: Täiesti õigel) Sel põhjusel teen ettepaneku, seaduseelnõu arutamisel ära võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on kohtuministri ettepanek vastu võetud, seega on seaduseelnõu arutamine edasi lükatud.

16. Tuletõrjeseaduse § 24. muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Veiler:** Käesolev seadus tahab seda eksitust parandada, mis omalajal seaduseandlus seega teinud, et ta 1926. a. tuletõrjeliidule need õigused andis, mis harilikult ainult rahaminist-

ril olnud, nimelt välismaalt sisseveetavate tööstusesaaduste ja kaupade tollist vabastamise õiguse. Ajajooksul on selgunud, et see õigus ainult valitsuseasutuste käes peaks olema. Käesolev seadus lahendab asja sel teel, et seaduse § 24. näeb ette, et tuletõrje tarbeasjade sissevedu on tollivaba siis, kui selleks on nõusolek majanduseministrilt.

Teen komisjoni nimel ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

17. Üheksandama Üldkomisjoni rahvusvahelise aruandja O. Tief: töökonverentsi Käesolev seaduseelnõu on poolt vastuvõetud meremeeste palkamise kirjaga: „IX rahvusvahelise poolt vastuvõetud meremeeste palkamise lepingu konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

nende huvide kaitse suhtes. Käesoleva konventsiooni eelnõu määrused on juba arvesse võetud osalt Riigikogu poolt vastuvõetud Meremeeste seaduse eelnõus, osalt Riigikogu poolt 31. jaanuaril 1928. a. vastuvõetud Meremeeste kodu seaduses. Seepärast ei tohiks olla mingisugust takistust eelnimeretatud konventsiooni eelnõu kinnitamiseks.“

Üldkomisjoni aruandjana teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

18. Eesti ja Lāti vahel piiri- ja laevade liikvi- deerimise tähta- ja pikendamise asjus alla- kirjutatud protokoll kinnita- Üldkomisjoni aruandja **A. Tupits:** Eesti ja Lāti vahel piiri- ja laevade liikvi- deerimise tähta- aeg pikendatakse selle seadusega kuni 1. aprillini 1930. 1. aprilliks 1929 pidid need maaomanikud, kelle maarivad piiri taha

mise seadus — jäänud, need oma maa- osad likvideerima. Kah- I lugemisel. juks ei ole seda täide viia

suudetud sel põhjusel, et pole suudetud nende maaosade plaane valmistada ja kinnistuse- raamatutesse kanda. 250 üksusest on kõigest 36 üksuse kohta plaanid valmistatud. Alles pärast seda, kui maaomanikud plaanid kätte saanud, võivad nad aga asuda piiritaha jäänud maaosade likvideerimisele. Sellepärast ongi vaja pikendada tähtaega aasta võrra. Selle- kohane protokoll on kirjutatud alla 11. märtsil, ja üldkomisjon ning väliskomisjon on selle kokkuleppe heaks kiitnud. Üldkomisjoni nimel esitan ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

19. Välismaa- Üldkomisjoni liste vahekohtu aruandja V. Has- otsuste täitmi- selblatt: Kui omal- se konventsioo- ajal kirjutati alla ja rati- ni kinnitamise fitseeriti välismaaliste vahe- seadus — I lu- kohtu otsuste täitmise kon- gemisel. ventsioon, siis tuli pärast ilmsiks, et vahekohtu otsu-

te täitmiseks on tarvis veel täiendavat konvent- siooni nimelt selle kohta, missuguse piirini kohalikud kohtud kohustatud säärasteid vahe- kohtu otsuseid läbi viima ja missugusel määral võib vastu vaielda säärastele otsustele. Kui see konventsioon kirjutati alla Genfis, siis juba sel korral jättis Vabariigi Valitsus endale vabaduse, piirata 1. artikliga endale võetud kohustusi lepingute suhtes, mis seaduse järgi loetakse kaubanduslikkudeks. Kuigi meie maksvate seaduste järgi kaubanduselepingute mõiste enesest väga selge ei ole, ja teinekord tuleb asjatundjate-eksperptide abil sääraste le- pingute iseloom kindlaks teha, leidis siiski üldkomisjon võimaliku, see seadus kinnitami- seks Riigikogule esitada. On kahtlemata selge, et mida rohkem meie kaubanduse õigus are- neb, seda tähtsam on, et vahekohtu otsused kuuluvad täitmisele sel korral, kui vastavate lepingute kaubanduslik iseloom selge on.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. Ühtlasi teen ettepaneku, I ja II lugemise vahel kolmepäevalist vaheaega mitte pidada.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega

on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

20. Laevasõidu riikliku laenufondi seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Veiler**: Käesolev seadus on tingitud järgmistest asjaoludest: 1926. aastal 26. märtsil võttis Riigikogu vastu Laevasõidu riikliku laenufondi seaduse, mille § 1. kõneleb järgmist: „Kaubalaevade ehitamiseks või kapitaal-ümberehitamiseks kodumaal ja ostmiseks välismailt asutatakse riiklik laenufond, mida tarvitatakse käesoleva seaduse alusel.“ Edasi leiame sellest seadusest, et laevasõidu fond asub kaubandus-tööstusministeeriumi juures. Ajajooksul on aga pea-aegu kõik laevasõidusse puutuvad asjad koonduvad teedeministeeriumi kätte. Seepärast on laevasõidu laenufondi asumine kaubandus-tööstusministeeriumi juures liigne. Seda fondi on juhitanud hiljuti veel mäetööde insener sel põhjusel, et kaubandus-tööstusministeeriumil vastavad ametnikud puudusid. Käesoleval aastal juhiti ka eelarve-komisjoni alamkomisjonis tähelepanu sellele, et senine ebainormaalne seisukord kaduma peaks ja laevasõidu asjad tuleksid koondada ühte kohta — teedeministeeriumi kätte. Käesolev seadus selleks ongi antud, ta paigutab igalpool sõna „kaubandus-tööstusministeerium“ asemele sõna „teedeministeerium“. Edaspidi tulevad palved laenu saamiseks esitada mitte enam kaubandus-tööstusministeeriumile, vaid teedeministeeriumile, laevasõidu peavalitsuse direktorile. Need palved käivad siis laevasõidu peavalitsuse direktori kui tegeliku mereasjanduse juhataja kaudu, kes oma arvamise palvetele juurde lisab ja need edasi saadab teedeministeeriumi keskasutusele.

Teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

21. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel. (Tekst III Rk. 8. istungj. pr.

Arutamisel põllutööstusministeeriumi korralised kulud.

Rahaasjanduse komisjoni kaasaruanaja rkl. Laur. Põllutööstusminister **K. Soonberg**:

pr. lisades, vaata sisukord.) Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et Riigikogu aega mitte pikalt raisata, luban ma enesele ainult paar märkust teha viimaste kõnede kohta, mis põllutööstusministeeriumi eelarve puhul siit peeti. Uue küsimusena puudutati politika viimist meie ühiskondliku agroomilise töö alale. Mul on kindlasti teada, et tõesti üksikud niisuguste organisatsioonide teenistuses seisvad isikud, kes riigi toetust saavad, aktiivselt politikast osa võtavad ja isegi siin Riigikogus istuvad. Kuid minu arvamise järgi niikaua, kui riigi toetuste abil ei mõjutata teatud poliitilise voolu kasuks oma tööjõude ja ka seda rahvahulka, kelle kasuks õieti seda tööd tehakse, niikaua ei ole põllutööstusministeeriumil erilist põhjust vahel astuda. Kui aga riigi toetusummade abil hakatakse mõjutama mõne poliitilise erakonna kasuks ametisolevaid isikuid ja ka neid inimesi, kelle juures agronoomilist abiandmist teostatakse, on põllutööstusministeerium kohustatud vahele astuma. Härra Lehtman kandis siin ette teateid ühe organisatsiooni kohta. Nagu ma aru sain, pidi see olema kontrollühisuste liit. Ma kindlasti lasen selles asjas juurdluse toimeta. Ja kui need asjaolud õigeks osutuvad, mis siin ette kantud, siis on loomulik, et sellele organisatsioonile põllutööstusministeerium vaevalt riiklikke abirahasid edaspidi anda võiks.

Rkl. Tonkman tõi ette juba mitmendat korda mitmesuguseid mõtteavaldusi agronoomilise abiandmise kui ka soomaade väljaandmise kohta. Ma neid uuesti ümber lükkama ei hakka, sest olen seda teinud juba varem.

J. Hünerson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean mõne õiendava märkusega meelde tuletama rkl. härra Lehtman'i kõnet agronoomilise abiandmise kohta, mille ta täna enne lõunat siin pidas. Härra Lehtman tõi ette väga mitmesuguseid väiteid, mis tõsiste asjaoludega kokkukõlas ei ole. Esimene neist väidetest oli nimelt see, nagu oleks Eesti põllumeeste keskseltsist teisitimõtlejaid välja tõrjutud. Ma arvan, et härra Lehtman'il Eesti põllumeeste keskseltsi kohta kõige vähemaidki andmeid ei ole säärast asja oletada, seepärast kõige vähem, et härra Lehtman Eesti põllumeeste keskseltsis ametis ei ole olnud, ega ta tööd ega tegevust ei tunne. Küll on härra Lehtman ametis olnud ühes seltsis, mis teise seltsiga liitudes koos moodustas praeguse põllumeeste keskseltsi. (J. Lehtman, as: See on kasuistlik väide!) Mis tähendab kasuistika? Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsis oli härra Lehtman ametis, ja selle kohta võiks ta neid väiteid üles seada, sest et ta seda seltsi tunneb. Pean

tähendama, et Lõuna-Eesti põllumeeste keskseltsi kohta need väited õiged ei ole. Kui härra Lehtman mõtleb teisitimõtlejate hulgas ennast ka, siis pean ütleva, et härra Lehtman jäi Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsist eemale ühes oma mõtlejatega sel ajal, kui sel põllumeeste keskseltsil ei olnud suuremaid ainelisi sissetulekuid. See oli Eesti riigi algupäevil, kui riik agronoomilist abiandmist ei toetanud veel, ja sel ajal oleksid saanud põllumeeste keskseltsis töötada ainult need inimesed, kellel teisel teel ülalpidamine kindlustatud ja kellel oleks leidunud küllalt aadet ja tahet meie üldise asja ajajana töötada, ilma et otsekohe kõik kinni maksetaks. Sel ajal, see oli 1919. a., lahkusid endised tööjõud üksteise järele Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsi teenistusest, ja minu teadmise järgi asusid härra Lehtman ja teised töötama hiljuti rajatud põllutööstusteeringus. Nii et siis õieti sissetulekute puudusel ei saanud Põhja-Eesti põllumeeste keskselts pidada seniseid tööjõude ametis, ja tasuta ei jäänud neist sinna keegi töötama. Mingisugust üht- või teistmoodi mõtlemist seal ei olnud, ja seepärast ei ole ikka vististi õigus- tatud ega põhjendatud kellelegi teistsugust mõtlemist seal ette heita. (J. Lehtman, as: Kust Teie võtate selle mõtlemisviisi, et mul niisugune mõtlemisviis on?) Ja on teada, et kui põllumeeste keskselts jälle teotsema tahtis hakata, siis ei saanud ta teisiti, kui pidi otsima niisuguseid tööjõude, kes otsekohe palgata valmis olid tööd tegema, ja härra Lehtman'i kaasmõtlejate hulgast ei olnud neid tööjõude leida, vaid sinna on mitmesugused teised inimesed tulnud, kes teisiti mõtlevad, sest see mõtlemisviis, et ainult palga eest tööd teha, ei oleks seal tõesti läbiviidav olnud. (J. Lehtman, as: Ja see on fakt, et Teie mind palgata ametitest välja valisite.) See on fakt, et Teie sealt ära läksite. Ka see on fakt, et põllumeeste keskselts sel ajal palka maksta ei suutnud. Fakt on ka see, et Teie astusite põllutööstusteeringu teenistusse, ja fakt on, et teised mehed pärast seda, kui tükk aega kohad tühjad olid, tulid ja hakkasid tööle palgata. Mina arvan, et need tõsiasjad eneste eest juba kõnelevad. Teiseks tähendas härra Lehtman, et just nagu oleks kuskilt väljaspool põllumeeste keskseltsi üles tõusnud püüdmine ja mõte, agronoomilist nõuannet põllumajandusele lähemale viia. Seda küsimust on siin Riigikogus nii mõnelgi korral käsitletud, ja kuna seda jällegi ekslikult ette tuuakse, pean jälle meelde tuletama, et nii vana, kui põllumeeste keskselts on, niisama vana on ka selle tarviduse tundmine. Põllumeeste keskselts ei ole ise seda asja välja

mõelnud, vaid see püüe oli juba Venemaal Vene agronoomilisel korraldusel täiesti olemas, ja sealt poolt see mõte tuli iseenesest meile, kuna meil talumajanduse nõuande korraldamine palju noorem oli, kui mõnel pool Venemaal. Sealt tuli see mõte põllumeeste keskseltsi, ja põllumeeste keskselts teostas seda juba ka Vene ajal. (J. Lehtman, as: Mis sugusest keskseltsist Teie siis nüüd räägite?) Mina räägin praegu Lõuna-Eesti põllumeeste keskseltsist. Aga meie teame, et ka Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsil need püüded ja kavatsused olid. Meie teame, et olid mõned agronoomid maale elama asunud. Aga nagu siin härra Tonkman vahele hüüdis, leidis Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsis niisuguseid mehi, kes ei tahtnud maale elama minna, tahtsid Tallinnas elada ja nõudsid, et neid maale ei saadetak. (J. Lehtman, as: Kes seal niisugused mehed olid? — K. Tonkman, põl: Härra Lehtman oli üks.) Teie tunnete seda asja väga hästi kui eritundja, ja mina ei sega ennast selle asja vahele. Tahan aga ainult seda tähendada, et ka Eesti riigi tegevuse algul juba oli Lõuna-Eesti põllumeeste keskselts sellel seisukohal, et agronoomiline abiandmine tuleb põllumeestele võimalikult lähemale viia, ja seepärast agronoomilisi jõude mitte ühte kohta ei pea kogutama, vaid võimalikult üle maa jaotatama. Et neid aga vähe oli, siis ei saadud seega mingit erilist efekti kätte. Siis ei leidnud see põllutööstusteeringus tarvilikku vastukõla, nii et meie seda mõtet läbi viia ei saanud. Nii et siin ei ole võimalik kuidagimoodi ühiskondlikkude organisatsioonide kohta agronoomilise abiandmise alal mingisuguseid etteheiteid teha. Kui härra Lehtman tahab sellest kõnelda, et päevaraamatute pidamine põllumajanduslikkudel nõuandjatel sunduslik on, siis ei saa seda põhjendada seega, nagu oleks selles asjas endisel Vene ajal juba kindel korraldus läbi viidud. Härra Lehtman tahtis sellele põhjendusele just kui mingisuguse seadusliku aluse anda, siis peab ütleva, et ka Vene ajal mingisugust seaduslikku alust ega isegi ministeeriumi nõuandmist sellel alal ei olnud. Vene semstvo talitas täiesti oma äranägemise järgi, ja seepärast peaksime ka meie talitama oma äranägemise järgi. Olen kuulnud, et Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsis, kus ka härra Lehtman teotses, on mingisuguseid päevaraamatuid peetud, aga Lõuna-Eestis ei ole seda olnud. (Põllutööstusteeringu K. Soonberg: Kust Teie need andmed kõik võtate?) Ma tähendasin juba kord, kust me need saame. Meil on iga aasta jooksul raamatutesse teatavad

andmed märgitud instruktori poolt. Aga kui nüüd võtate ja võrdlete neid andmeid, mis meie anname, nende andmetega, mis agronoomilise büroo kaudu muretsete, siis leiame, et vahe on suur. Meid ei huvita sugugi niisugused andmed, kas kursustel olid mehed või naised, kas nad olid niisugused või teistsugused, kas abielus või vallalised? Need andmed meid ei huvita, vaid meid huvitavad hoopis teistsugused andmed. (Vahelhüüe keskelt: Niisuguseid andmeid pole korjatud!) Härra Lehtman, Teie olete seal mitmed aastad eemal viibinud ja seepärast ei tea, aga härra põllutööministrile peab see küll teada olema, sest tema on selle töö juures, et mingisuguseid päevaraamatuid sel alal ei ole, vaid tähendatakse meil üles teatavad andmed, neid on õige vähe, ja nende ülestähendamiste põhjal saame igas kuus põllumajanduse inspektorilt keskvaltusele üldise aruandelehe kõigi küsimiste kohta, ja need meie anname põllutööministrile edasi. Nii et ei ole selles midagi keerulist, nagu seal loeti ette kümnete viisi. Niisuguseid meie ei tee, ja meie ei leiaks ka kuidagi võimaliku olema seesuguseid suuri büroosid pidada, kus seesuguseid andmeid peetakse. (R. Penno, as: Lihtsam on ju kirjutada tabelisse, kui pärast juurde kirjutada taskuraamatust.) Meil ei ole ka mingisuguseid juurdekirjutamisi tarvis, meie anname ainult niisugused andmed, et ülevaadet saada sellest kursusest, aga kõik suguvõsa uurimised, ja mis sellega läbi viiakse, need jätame kõik kõrvale. (J. Lehtman, as: Kes suguvõsa registreerimist peab?) Teie ei tea, härra Lehtman, mis Teie sellest kõnelete. Kui härra põllutööminister kõneleb sellest, siis tema teab, kuid Teie ei tea sellest midagi, nii et võite ainult jutu rikkumise mõttes kõneleda. (J. Lehtman, as: Ma ei taha, et Teie kui agronoom agronoomide seisust blameerite.) Kas teate, agronoomil ei ole need asjad kaasa sündinud, temal võib ka muid arvamisi olla, üks agronoom mõtleb nii, teine teistsuguselt. Teie mõtlete, et agronoom sünnib niisuguse tabeliga, ilma et sinna muud kui vihu sisse. (Vahelhüüe keskelt: Tabelis trükitakse ette, aga Teie tahate, et käega kirjutataks.) Seal on palju, mis on trükitud, meie ei saa seda lihtsalt kirjutada, ja meie ei saaks niisugust tööd teha, kui... (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mis valu Teil siis sellest on?) Mingisugust valu ei ole, vaid tahan öelda ainult niipalju, et valu on igal inimesel alati, kui asju valesti

kujutatakse, eksiteateid tuuakse. Aga et tõde valu on mõnele, see on küll kindel. (M. Martna, stp: Jah, seda Teie tunnete end a käest.) Oleks hea, kui ka Teie seda tundma hakkaksite, siis Teie hakkaksite tõde austama. Neid väiteid ju kuuleme küllalt, aga ikka pööratakse asjad pea peale, nii et ka siin näeme, et kogu aja on püütud asju teises valguses paista lasta, kui need tõesti on.

Siis tõi härra Lehtman ette mingi kirja, millest teada ei ole, kes on kirjutanud selle kirja, kes see on, kes kontrollühisuste liidu ligidal seisab, ja kas ta on koonduse peastaabile või põllutööministrile kirjutanud j.n.e. Seda ei tea, näha on, et ta kontrollühisuste liitu puutub. Mina ei ole kontrollühisuste liidu organisatsiooni ligidal ja seepärast ei tunne ega tea neid asju täpselt. Üht ja teist tean siiski ja pean ütlema, et seal on härra Lehtman mõnesugused eksiaandmed ette toonud, ja arvan, et selle organisatsiooni kohta õige seisukoha võtmiseks siiski tarvilik on, kui ma eksiväiteid öiendan.

Härra Lehtman tõi kõigepealt muu hulgas ette niisuguse väite, et üht asutust sunnitakse töötama niisuguses ruumis, mis töötamiseks kõlbmatu, ja sellejuures makstakse töötamiseks kõlbmatu korteri eest suuremat üüri, kui maksta tuleks täiesti kõlbliku korteri eest väljaspool mõne erakonna maja. Siin võin seda öelda, et kontrollühisuste liit asus Pikal tänaval „Ühiselu“ majas, ja et see maja kannatas tulekahju läbi. Seepärast võib öelda, et ta tunduval määral rikis oli. Korteri oli niuske, ja seal ei saanud korralikult töötada. Kontrollühisuste liidu juhatus vaatas ümber, kuulas järele korteripidajalt, kas ei oleks saada teisi ruume liidu jaoks. Minu teadmise järgi sai, ja leiti teised ruumid, mis olid kuivemad. Need on vabad, võite kas tänapäev vaatama minna, siis näete, missugused nõuded ruumide kohta võib üles seada ja mis mitte. Tervel sellel majakorral, neid on 10 asutust, on jäänud teised asutused endistesse korteritesse edasi. Ükski sellelt korralt korterist välja ei kolinud. Seepärast polnud kontrollühisuste liidul mingit põhjust, võrreldes teistega, sealts välja kolida. Teiseks oli teada, et sekretäril olnud kavatsus korterisse minna Laiale tänavale ETK majja. Kuid seal pakutud tuba on sügav, väike, aken on, kuid tuba on pime, ja praeguse korteriga ei lase see end kuidagi viisi võrrelda, sest kontrollühisuste liidul on vastu Pikka tänavat kaks tuba suurte akendega, keskküttega, soe, kuiv ja valge. See puutub asja sisse.

Edasi kõneleb härra Lehtman korterist väljaspool erakonna maja. Peab ütlema, et see maja ei ole kuidagi erakonna maja, see on

aktsiaseltsi maja, ja sellel aktsiaseltsil ei ole mingit tegemist erakonnaga. Aktsionäreidks on mitmesugustest erakondadest liikmed. Teiselt poolt on teada, et ETK-l oli juhtivate tege- laste hulgas erakondade liikmeid; ometi ei ole põhjust üht ega teist erakondlikuks majaks nimetada.

Edasi ütleb härra Lehtman, nagu teotseks kontrollühisuste liidu juures mingi juhatuse volinik härra Rist, kes olevat kõrvaline isik, kellele ei olevat peakoosoleku poolt volitusi antud.

Mina tean, et härra Rist on kontroll- ühisuste liidus juhatuse liikme asemik, ja temal on samasugused volitused nagu juhatuse liikmetelgi ning täidab korralikult neid üles- andeid, mis juhatuse temale pannud.

Nii et selles mõttes on otstarbeta ja sünd- mata mingisugust varju sellele isikule ta ko- hustatäitmise asjus heita. (J. Lehtman, as: K ü s i g e h ä r r a V e i l e r ' i l t , t e m a t e a b s e d a a s j a .) P ä r i s j u h a t u s e l i i k m e d e i a s u ü k s k i T a l l i n n a s . (V a h e l h ü ü d e d k e s k e l t . — R. Penno, as: A g a m i s n e e d p ä r i s j u h a t u s e l i i k m e d t e e v a d ?) J u h a t u s e l i i k m e d a s u v a d e e m a l .

Mis sellesse koosolekutele kutsumisse puutub, siis pean ütlema, et mul ei läinud korda seda stenogrammi kätte saada, mis härra Lehtman'i kõne sisaldas. Ma kuulsin, nagu oleks 1928. aasta algul härra Rist kutsunud kedagi — keda, ma ei kuulnud — mingisugu- sele põllumeeste kogude koosolekule. (J. Lehtman, as: K õ i g i n e n d e a m e t n i k - k u d e n i m e d t e a t e .) M i n u k u u l m i s e j ä r g i o l i s e e 1928. a a s t a l , j a v ö i b o l l a , e t h ä r r a R i s t s e d a k ö i k e t e i n u d o n , a g a s e l a j a l e i o l n u d t e m a l k o n t r o l l ü h i s u s t e l i i d u s m i n g i s u g u s t m ö j u , n ö n d a e t n e i d k u t s e i d e i s a a k s p r a e g u s e s e i s u - k o r r a g a ü h e n d a d e v i i a .

Kui mul ei ole teada, missuguse inimesega tegemist, missuguses seisukorras ta on ja kes teab, kellele kunagi kutse saadetakse... (J. Lehtman, as: A m e t l i k u l t ö ö - a j a l a n t i k u t s e d .) J a h , a m e t l i k u l t ö ö - a j a l t u l e v a d i g a s u g u s e d k i r j a d , k u s ü k s p a k u b o m a k a u p a , t e i n e o m a , s e e p ä r a s t e i t e a m a , m i s s u g u n e v a h e k o r d s e l l e l h ä r r a l h ä r r a R i s - t i g a o l i . M i n u a r v a t e s o n s i i n k a h e i s i k u e r a - y a h e k o r d . V ö i b o l l a , e t n a d o n k u s k i l ü h e s p a r t e i s o l n u d , j a k u i n a d s e a l t e i n e t e i s t k o o s - o l e k u l e k u t s u v a d , j a e i t e a , m i s s u g u s e v a h e - k o r r a a l u s e l n a d s e d a t e e v a d , s i i s e i s a a s e d a k a s i i n a r u t a d a s e e p ä r a s t , e t m e i l a n d m e d p u u d u v a d . A g a n ü ü d m a k ü s i n , m i s m ö t e o n n i i s u g u s e i d a n d m e i d , n i i s u g u s t l u g u s i i n e t t e k a n d a , m i l l e j u u r e s m e i e e i t e a , k a s n e e d v a s - t a v a d t ö e o l u d e l e v ö i m i t t e , k e l l e k o h t a n e e d k ä i v a d j . n . e . , n i i e t s e e p ä r a s t e i s a a k s n i i s u g u s t e

küsimustega siin üldse opereerida. Teiselt poolt tähendan sellele, et kui olud tõesti nii on, et sääraseid inimesed, kes sinna mingi- sugustele poliitilistele koosolekutele kutsutud, on kontrollühisuste liidu ametnikud, ja kui nad seda teile kirjutavad ja jutustavad, siis näitab see, et seal liidus ei tehta vahet kreeka- ja juudamehe vahel, vaid seal võib nii üks kui teine poliitilise voolu poolehoidja vabalt teot- seda, neid ei puuduta keegi. (J. Lehtman, as: P ä r a s t ä h v a r d a t i l a h t i l a s t a !) Ä r g e s e g a g e a s j a o l u s i d . M i s t ä h e n d a b — ä h - v a r d a t i l a h t i l a s t a ? T e i e j u t u s t a s i t e , e t k o n t r o l l ü h i s u s e a m e t n i k u d o n s e l l e s t m a j a s t v ä l j a k o l i d a t a h t n u d , j u h a t u s e l i i g e a g a l e i d i s , e t s e d a e i v ö i t e h a , k u n a s e e e i o l e o t s t a r b e k o h a n e . K u i s i i s a m e t n i k u d ü t l e s i d , e t n a d ä r a l ä h e v a d , s i i s o l i j u h a t u s e l i i k m e l t ä i e s t i ö i g u s , k u i t a ü t l e s : k e s s i i n p e r e m e e s o n , k a s a m e t n i k v ö i j u h a t u s ? I g a s s e l t s i s o n k o r d n i i s u g u n e , e t j u h a t u s e l i i k m e l o n ö i g u s ö e l d a , — k u i s ö n a e i k u u l a , s i i s l ä h e t e o m a t e e d . (J . L e h t - m a n , a s : K u i e s i m e e s k o r r a l d a b ü h t m o o d i , s i i s j u h a t u s e l i i k m e k a n d i d a a t k o r r a l d a b t e i s i - t i .) E s i m e e s e i k o r r a l d a s e l t s i d e s a s j u , s e l t e j u h i t a k s e k o l l e g i a a l s e l t , s e a l o n j u h a t u s e o t - s u s e i d t a r v i s , s e s t k u i ü k s o t s u s t a b ü h t m o o d i j a t e i n e t e i s t m o o d i , s i i s e i t u l e s e l l e s t m i d a g i . M a v ö i n a i n u l t ü h t ö e l d a : s e a l s e l t s i s o n k o r d , j a i g a m e e s e i s a a s e a l o m a t a h t m i s t l ä b i v i i a , j a s e e p ä r a s t l e i a n , e t s e e o n a s u t u s , k e s r i i g i r a h a o t s t a r b e k o h a s e l t t a r v i t a b , j a e t n i i s u g u - s e a s u t u s e l e e i o l e m i d a g i e t t e h e i t a . T e i s e l t p o o l t t a h a k s i n t ä h e n d a d a , e t e i o l e ö i g e j a i l u s s ä ä r a s e i d a s j u j a k i r j u s e l t s i d e t e g e v u s e s t , m i s i s e e n e s e s t m i d a g i e i s e l g i t a , s i i n e t t e k a n d m a h a k a t a , s e d a e n a m , k u s e i o l e v a s t a - s e l p o o l e l v ö i m a l u s t e n n a s t k u i d a g i v i i s i k a i t s t a , a n d m e i d , m i s v i l t u e t t e k a n t i , ö i e n d a d a j . n . e . S e e i g a t a h e s e i s a a m e i e p ö l l u m a j a n d u s e s t ö ö t a v a i d a s u t u s i k u i d a g i v i i s i ö h u t a d a o m a t ö ö s j a t e g e v u s e s , v a i d k ä i b r o h k e m s i n n a p o o - l e , e t a s j u s a s s i a j a d a , t ö ö t a h e t h a l v a t a , j a s e - l l e k s e i p e a k s m e i e r a h v a e s i n d u s , k ö r g e s e a - d u s e a n d l i k k o g u , o m a p o o l t p ö h j u s t a n d m a , v a i d n e i l p e a k s p ü ü e o l e m a s e l l e k s k a a s a a i d a - t a , e t s e l t s k o n d l i k u d t ö ö d , m i l l e k o h t a m e i l ü h i n e h u v i j a m i s m e i e r a h v a m a j a n d u s e l e j a r i i g i l e k a s u l i k u d , t e h a k s e ü h e l m e e l . S i i s j a m ö t e t a i n e l i s t o h v r i t t u a a , m i s r i i k n e i l e a s u t u s t e l e v ä l j a a n n a b . R i i k e i v ö i k ö i k e k o o r - m a t o m a ö l g a d e l e v ö t t a , s e s t t a e i s u u d a s e d a l ä b i v i i a . K u i t a e i o s k a v a h e t t e h a , m i d a t a s u u d a b j a m i d a m i t t e , s i i s t o o b t a l i i g s e e n e s e - k o o r m a m i s e g a m a j a n d u s e e l u l e k a h j u . S e l l e t s e i s u k o h a l t o l e k s k ü l l o t s t a r b e k o h a n e s o r t e e - r i d a j a v a h e t t e h a , m i s s u g u s e i d a s j u m e i e s i i n e t t e k a n n a m e j a m i s s u g u s e i d m i t t e .

J. Teetsov (põl) (fakt. märk.): Fakti- lise märkusena sõna võttes tahaksin tööera- konna ja koonduserühma meeste tähelepanu juhtida sellele, et neil on suur kartus poliitilise mõjutamise eest. Neil on juba see viis või komme muistsest ajast ihus ja veres, ja see- pärast nad arvavad, et kõik teised ka poliitil- selt mõjutavad. Faktilise märkusena tähendan, et omalajal, kui astusin põllutöoministeeriumi teenistusse, ja kui koonduserühma kuuluv praegune rkl. härra Lehtman oli maakorral- duse peavalitsuse ülem, siis katsus ta minu usutunnistust järele, missugusesse poliitilise rühma ma kuulun, missugune minu poliitiline vaade. Sel korral ei õnnestunud härra Leht- man'il minu usutunnistust kätte saada. Ta eksis seega väga ja määras minu Saaremaale ministeeriumi esindajaks. Hiljem kahetses ta seda, ja iga kord sain ma ministeeriumis koos- olekutel härra Lehtman'i ja härra Pooli poolt kibedaid etteheiteid. See näitab, et neile on veresse kasvanud mõjutamise kartus, sest nad on ise kõige suuremad mõjutajad olnud. (J. H ü- nerson, põl: Väga kena! — J. Leht- man, as: Millal olen mina Teid mõjutanud?)

J. Lehtman (as) (fakt. märk.): Fakti- lise märkusena pean tähendama, et mina küll põllutöoministeeriumi maakorralduse peavalit- suse juhatajaks olin, ja mul kui peavalitsuse juhatajal, kui mina ametnikke võtsin, oli tingimata tarvis sorteerida inimesi, kas neist saab maakorralduse ülesannete täitjaid või mitte. Mina ei oleks võinud saata inimesi välja, kes oleksid hakanud maakorraldust saboteerima, kes olid endiste mõisnikkude poolehoidjad. Mina pidin vaatama, kas nad olid endiste mõisnikkude poolehoidjad või mitte. Mingit muud erakondlikku vahet tol korral ei tehtud, sest siis oli alles Eesti vabariigi algus. (J. H ü- nerson, põl: Uksehoidjad pidid kõik erakonnamed olema.)

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tahtsin ainult ühe näht- use juures peatuda, millest kogu aja on kõnel- dud, nimelt kui paberlik on agronoomilise büroo asjaajamine, ja kuivõrt keeruline see töö on. Mina juba eelarve-komisjonis tõin ühe näite, kus Viljandimaal Põltsamaa jaos- konna agronoom ei ole ise hakkama saanud aruandelehtede täitmisega, ei ole kuuaruannet ise osanud kokku seada, vaid on lasknud seda teisel jaoskonna agronoomil teha. Seni ei ole minu esiletoodud kuuldust keegi ümber lüka- nud. (Th. Pool, töer: Kes Teie koh- vijutte hakkab kõiki ümber lükkama.) Mina ise seda näinud ei ole, aga niikaua, kui minu kuuldus ei ole ümber

lükatud, usun, et see tõesti tõele vastab. See on näide, et jaoskonna agronoomid ei saa re- gistreerimislehtede täitmisega hakkama. (R. Penno, as: Missugune agronoom see oli, nimetage nimi.) See oli Põltsamaa jaoskonna agronoom härra Kutsar, kes ise ei olevat saanud kuuaruannet kokku seada. Kutsaril päevaraamatut ei olnud, ja arvatavasti pidi teine agronoom lakke vaada- tes temale aruande kokku seadma, aga teie ütlete nüüd, et see mees on hästi tööd teinud ja aruande hästi kokku seadnud. (Th. Pool, töer: Aga Teie lugesite kesk- seltsi aruande ette, see kõik oli laest kirjutatud, keegi ei pea ju päevaraamatut.) Mis mõte on siis põllutöoministeeriumil sääraseid blan- kette trükkida, selleks raha kulutada, posti- kulu kanda j.n.e?

Aga ma tahtsin teisest asjast kõnelda ja vastava ettepaneku teha. Nimelt tegin eelarve-komisjonis ettepaneku, põllutöö ja tai- mekasvatuse ning majapidamise organiseeri- mise alal kustutada teise eriteadlase palk ja kanda üle maaparanduse alale. Keegi ei ole selle vastu väelnud, et maaparanduse ala krediite suurendada tuleb. Sellest on küllalt räägitud, et kõik teistel nõuandevaladel tööta- vad nõuandjad saavad terve palga, kuna maa- paranduse büroo ametnikkudele kõigest pool palka eelarvesse võetud. Nii on maaparanduse büroo eelarve-summa suurendamine põhjen- datud ja vajalik. On ka põhjust teise eritead- lase palk kustutada, sest praegu, nagu kuulda, ei ole see summa ära tarvitatud, või kui on, siis pooles suuruses härra Pooli poolt. (Th. Pool, töer: Kuulake enne järele, siis rääkige.) Kuuldavasti olevat härra Pool selle summa tagasi maksnud. (Th. Pool, töer: Tühja juttu räägite.) Ma ütlesin „kuuldavasti“. Võibolla, et see summa ei ole tagasi makstud. Kui aga üldse eritead- lase tasu välja antud ei ole, siis peab see summa alles olema. Eelarve tulude osas ma seda sum- mat siiski ei leia. (Th. Pooli, töer vahel- hüüe.) Teie tulge pärast ja seletage, kuidas tegelikult on. (Th. Pool, töer: Teie räägite tühja juttu, ja ma pean ümber lükkama.) Laske mind siis kõnelda, mispärast niipalju ärritatult va- hele hüüate. Et nii ärritatud olete, sunnite mind uskuma, et see tõesti tõsi on. (Th. Pool, töer: Tühi jutt!) Kui tühi jutt, siis ei maksa nii närvitseta ja vahele rääkida. Kuni see põhjendatud ja ümber lükatud ei ole... (K. Baars'i, töer vahel hüüe.)

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Baars, ma leian, et Teie ütlus ei ole sobiv

M. Martinson (põl): (J. Lehtman'i, as vahelhüüe.) Härra Lehtman, seda öeldi eelarve-komisjonis, et härra Pool on teise eriteadlase kohal ja täidab teise eriteadlase ülesandeid agronoomilises büroos. (Vahelhüüe keskel: Ei ole olnud.) Siis oli ta asunikkude liidus. (Naerkeskel.) Eelarve-komisjonis rääkis büroo eriteadlastest, ja seal ei eitatud seda, siis on mul õigus seda korrata, kui seda ümber lükatud ei ole. (Th. Pooli, tõe vahelhüüe.) Siis peab igatahes asunikkude liidus eriteadlase summa alles olema. (Naer.) Kui minu poolt ettetoodud arvamisi eelarve-komisjonis ümber ei lükatud, ja kui Teie ütlete, et asunikkude liidus teenistuses olite, siis see summa peab seal alles ja kasutamata olema. Ma rääkisin ka juba varemalt, et Teie käisite oma talus, töötasite oma talu edukuseks kaasa, käisite ka siin Riigikogus, nii et Teie oma tööjõudu eriteadlasena ära ei kasutanud. (Vahelhüüe keskel: Asjatundja!) Mul on põhjust asjatundja olla. Härra Pooli artikleid on ilmunud põllumajanduslikus kirjanduses, ja kui see töö arvatakse eriteadlase tööks, siis teame, et ta selle eest kahekordse palga saab. Aga meie teame, et on ka teisi eriteadlasi-põllupidajaid, kes on põllumajanduslikudes ajakirjades artikleid kirjutanud, aga nad ei ole eriteadlase palka saanud. Eelarve-komisjonis öeldi, kui ma küsimuse üles seadsin, keda kavatsetakse eriteadlaste kohtadele agronoomilises büroos kutsuda, siis nimetati seal agronoom Saluste't, aga teist ei teatud veel nimetada. Arvati, et teiseks võiks saada agronoom Pool. (Vahelhüüe keskel: Kes seda võis öelda seal?) Seda, kui ma ei eksi, ütles härra Allmann. Ma ei mäleta, kas härra Martin sel korral oli seal, aga igatahes eelarve alamkomisjoni liikmed mäletavad seda ütlust. Härra Hellman protokollis täpselt selle koosoleku käigu, võibolla sealt leiame tõenduse, kui seda tingimata tahate saada. Minule ei paku mingisugust lõbu siia luiskama tulla, millest alamkomisjonis juttu ei ole olnud. Nii et meie teame, kuidas eriteadlastega lugu oli asunikkude liidus, ja samasugune seisukord on praegu ka büroos. Nii on ühe eriteadlase palk kasutamata jäänud, ja seepärast teen ma ettepaneku,

„§ 15, lit. g — põllutöö ja taimekasvatuse ning majapidamiste organiseerimise alalt kustutada teise eriteadlase palk Kr. 2.640.—, ja see summa kanda üle maaparanduse alale, samas paragrahvis, kultuurtehnikute palkade juurde.“

See ettepanek on kõigiti põhjendatud ja peaks vastuvõtmist leidma, sest meie teame, et eriteadlasi niipalju nähtavasti ei leidu, kuivõrt

neid seal büroos vaja oleks, neid ei ole niipalju ette valmistatud, ja võib tõesti oletada, et see summa seal kasutamata seisab, kuna maaparanduse büroos säärase summa järele suur vajadus olemas.

A. Laur (as) (fakt. märk.): Härra Martinson tähendas, et Põltsamaa jaoskonna agronoom härra Kutsar olevat koonduse poolehoidja. Pean tähendama, et meil midagi selle vastu ei oleks, kui ta seda oleks, sest see mees on kõigiti väärt seda, et ta erakonna liikmeks oleks. Aga minu teada on tema põllumeeste kogude mees, ja kohapealsed põllumeeste kogud kaalusid küsimust, kas seda meest ei tuleks Riigikogusse saata, nimelt teise kandidaadina üles seada, tähendab härra Martinson'i asemele. Võibolla seepärast ongi härra Martinson'il teatav viha ja vaen selle mehe vastu.

Mis puutub sellesse, kas tema aruannet kedagi teist on kokku lasknud seada, siis selleks andmeid ei ole. Igatahes arvan mina, et see mees oskab ja suudab ise aruande kokku seada, ja et härra Martinson'il tõelikke andmeid ega fakte ei ole, siis arvan mina, et see on ainult kohvitanta jutt.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Martinson'i ettepanek on puudulik, ei ole näidatud peatükki. (J. Lehtman, as: Ebatäpseid ettepanekuid ei saa hääletada.)

Kaasaruanaja A. Laur (lõp sõna): Mis puutub härra Martinson'i ettepanekusse, teise eriteadlase palk kustutada, siis seda küsimust kaaluti pikalt ja laialt alamkomisjonis ja rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus. Seal leiti, et meil on agronoomiline teaduslik töö väga lonkamas, ja seepärast on tingimata tarvilik, et säärsed eriteadlased büroo juures oleksid, kes praktilisi saavutusi teaduslikult ümber töötaksid. Sellest seisukohast välja minnes asus alamkomisjon ja ka rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseis seisukohale, et Martinson'i ettepanek on vastuvõtmatu. Seepärast ei saa mina aruanjana komisjoni nimel selle ettepanekuga ühineda. (J. Hünerson, põl: See pole kellegi teadus, mis sealt tuleb, see on soolapuhumine.)

Teiseks härra Martinson tähendas, et alamkomisjonis olevat tähendatud, nagu saaks teiseks eriteadlaseks büroo juurde praegune rkl. Pool. Ma pean konstateerima, et seda öeldud ei ole, ei öelnud seda härra Allmann, ega ka keegi teine. Öeldi, et üks pidi olema härra Saluste, aga kes teine oleks, sellest juttu

ei olnud. (J. Hünerson, põl: Kas arvate, et Pool ei kõlba?)

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Martinson on oma ettepanekut täiendanud:

Peatükk III. Põllumajanduse peavalitsus. A. Keskasutus j.n.e.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on põllutööministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

Vaheaeg kl. 19.35 min. — kl. 20.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**. Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Teedeministeeriumi (kaasaruandja A. Veiler) ja välisministeeriumi (kaasaruandja kohustes komisjoni esimees J. Klesment) korralised kulud võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(Töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud — kaasaruandja J. Tikks.)

Kaasaruandja **J. Tikks**: Siin on tulnud valitsuse poolt täiendav ettepanek, suurendada 1929./30. a. töö-hoolekandeministeeriumi eelarve korraliste kulude peatükk II § 48. 25.000 krooni võrra ja selle kulu kate võtta valitsuse ettepanekuna erakorralise eelarve juures peatükk II A. § 4. alt. Nimelt on selgunud, et külgehakkavate haiguste levimise tõttu on need summad suurenenud, mis omavalitsustel tulnud välja anda. Juba Tallinna linnal üksi on tulnud välja anda ümmarguselt võttes 33.000 krooni, kuid peale selle on veel provintsilinnad ja maakonnad. Vastav seadus näeb ette, et riik kannab neist kuludest 50%. Et kõigilt omavalitsustelt ei ole veel võimalik olnud andmeid saada selle kohta, kuipalju neil välja maksta tulnud, on valitsus arvamisel, et 15.000 krooniga, mis käesolevas eelarves ette nähtud, ei ole võimalik kõiki neid kulusid katta, ja seepärast teeb ettepaneku, 25.000 krooni juurde võtta. Neljas alamkomisjon on selle valitsuse esitise läbi vaadanud, ja alamkomisjoni nimel teen ettepaneku, see summa eelarvesse juurde võtta.

A. Tõllassepp (rhv): Täna hommikul koosolekul juhtis rkl. härra Tõnisson tähelepanu sellele, et praegu ei ole otstarbekohane asuda töömaja ehitamisele. Vastavalt neile mõtteavaldustele teen siin töö-hoolekandeministeeriumi eelarve-osa juures parandus-ettepaneku. Nimelt peatükk II, E. Mitmesugused hoolekandeesutised — on ette

nähtud töömaja ülalpidamiseks 43.840 krooni. Edaspidi kavatsen ettepaneku teha vastavas kohas, et töömaja ehitamist eelarvesse ei võetaks, seepärast ei oleks mõtet siia neid töömaja ülalpidamise kulusid üles võtta. Seepärast esitan ettepaneku, et seda osa vähendataks 43.840 krooni võrra.

Töö-hoolekandeminister **L. Johanson**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma vaidlen selle ettepaneku vastu. Töömajade asutamine on ette nähtud Hoolekande seaduses. Töömajade ülesandeks on selle seaduse järgi 1) puudustkannatavatele isikutele, kes suudavad tööd teha, ajutist teenistust anda; 2) tööle ergutada; 3) abiiks olla kindla teenistuse leidmise juures.

Töömajadesse võetakse mõlemast soost töövõimelisi üle 18-aastasi isikuid, kes 1) tööpuudusel või mõnel muul põhjusel puudusse sattunud ja vajavad tööd või hoolekandelist abi; 2) omavalitsuseasutuste poolt käesolevas seaduses näidatud põhjustel või kohtu poolt sunduslikult saadetud töömajja.

Töömajja võib vastu võtta ka isikuid, kes küll osa töövõimest kaotanud, kuid kelle töövõime kaotus ei ole siiski nii suur, et nad vajaksid mõnel muul viisil korraldatud hoolekandelist abi.

Töömajja koosneb kahest osakonnast: esimesse paigutatakse vabatahtlikult töömajja tulnud, teise — sunduslikult töömajja saadetud isikud.

Töömajja vastuvõtmist vajavad linnade, maavalitsuste ja vallavalitsuste andmetel: vabatahtlikult mehi 114, naisi 109; sunduslikult mehi 183, naisi 158.

Töömajja kohta on Vabariigi Valitsus teinud järgmised otsused: 1) 12. juunil 1928, muuta Vabariigi Valitsuse 16. mai 1928 otsuse p. 2 järgmiselt: „Kohustada teedeministeeriumi mereasjanduse peavalitsust üle anda tema valdamisel olevad Jaan Veerbaum'ile ning Jüri Rindberg'ile väljarenditud kinnisvarad ühes lepingutega töö-hoolekandeministeeriumi valdamisele.“

Sellele on alla kirjutanud sama Riigikogu liige, kes nüüd töömajade asutamise vastu vaieldnud, see on härra Tõnisson.

„1. Tunnistada tarvilikuks asutada „Kopli töömajja“ 100 töömajalise Tallinna Uue sadama piirkonnas asuva Kopli mõisa maa-alal. 2. Kohustada teedeministeeriumi Kopli mõisa kinnisvarade kasutamise kohta 1) mereasjanduse peavalitsuse ja Jaan Veerbaum'i vahel 22. veebruaril 1923. aastal ja 2) mereasjanduse peavalitsuse ja Jüri Rindberg'i vahel 17. märtsil 1927. aastal sõlmitud rendilepinguid riiklikkudes huvides aega viitmata lõpe-

tama ja tähendatud isikutele renditud kinnisvaru peale rendilepingute lõpetamist töö-hoolekandeministeeriumile töömaja asutamiseks üle andma. 3. Kohustada töö-hoolekandeministeeriumi töömaja asutamiseks ja ülalpidamiseks tarvilikke krediite eelarvesse võtma.“

See on jällegi otsus, mis tehtud härra Jaan Tõnisson'i Riigivanemaks olemise ajal. Peale selle on veel teisi otsuseid. Ja kui nüüd, kus töö-hoolekandeministeerium härra Jaan Tõnisson'i juhatusel tehtud otsuseid täitma hakanud, kus varanduste ülevõtmine 1. aprillil ees seisab, siis nüüd veel tulla ja hakata töömajade vastu siit kõnetoolilt kõnelema, see näitab alles, kuidas üksikud riigimehed meil talitavad — kui nad valitsuses on, siis teevad ühesuguseid otsuseid, ja pärast, mingisugustel parteipoliitilistel põhjustel või ka seepärast, et opositsioonis ollakse, siis tullakse oma ettepanekuid siit maha kõnelema ja tullakse takistusi tegema vastavale ametkonnale selleks, et tema ei saaks neid otsuseid täita. Säärane talitamisviis ei tohiks Riigikogu poolt heakskiitmist leida.

1. aprillil võetakse üle hooned, kuhu algul võib mahutada 50 inimest. Nagu te näete, omavalitsustel on inimesi, keda tuleks töömajja paigutada, kui arvata vabatahtlikult ja sunduslikult sinna paigutatavad, üle 500 inimese, sinna võib mahutada aga esialgu 50 inimest. Krediit on võetud eelarvesse hoone juurdeehitamiseks 50 inimese tarvis, nii et võiks sinna mahutada 100 inimest. Krediiti on 43.840 krooni, see on ülalpidamiseks, valasvara muretsemiseks ja käsitöömaterjalideks. Töömaja aga tasub end osalt ise, kuna inimesed tööle pannakse, ja see tulu, mis nende tööst saadakse, on ka juba kantud riigi tulude eelarvesse. Töökodade hoone, söögisaali ja köögi ehitamiseks on võetud eelarvesse 3.000.000, läheb aga maksma 5.000.000, kuid eelarvesse on võetud materjali hind ja ainult osa ehitusekulude summadest, sest et ka see töö loodetakse teha töömajaliste tööjuga. Ma palun siiski Riigikogu, et ta seda krediiti maha ei tõmbaks, kuna see väga tarvilik. Omavalitsuste nõupidamistel on ühel häälel selle kohta vastavad resolutsioonid vastu võetud, nõupidamistel, millest osa võtnud linna- ja maaomavalitsuste esindajad. Ma võiksin ühe resolutsiooni ette kanda: „Töömajade asutamine ja nende peale pandud ülesannete täitmine, nagu see Hoolekande seaduses ette nähtud, on tarvilik. Eeskätt tuleks kaalumisele võtta töömaja asutamine ühes suuremas tööstusekeskkohas, näiteks Tallinnas, asutades neid pärastpoole ka mujale.“ See resolutsioon on tehtud 21. juunil 1927, ja kui me nüüd niikaugele jõudnud, et kõik eeltööd tehtud, ning siis need härrad,

kes neid eeltöid on tarvilikuks pidanud, nüüd tulevad ettepanekuid tegema, et takistada neid eeltöid, siis peab küll ütleva, et säärane teguviis on täiesti lubamatu.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Eelmises valitsuses on vastavad seisukohad võetud töö-hoolekandeministeeriumi kavatsuste ja algatuste põhjal sel kaalutlusel, et seda töömaja mitte ainult tarvis ei ole, vaid et seda on võimalik ka kasutada. Kriminaalseadustiku vastuvõtmisega ei ole loodud niisuguseid võimalusi, et karistada võidaks inimesi töömajja panemisega. Kui see eeldus puudub, siis on võimata kõneleda, nagu oleks see mõni lubamatu seisukoha muutmine, kui ütleva, meil ei maksa praegu töömaja ehitamisele asuda, enne kui ei ole loodud seaduseandlikud eeldused, et sinna saab inimesi määrata. (J. Voiman, stp: Need on juba loodud!) Ei ole loodud. Seda võib arvata mõni vähik, aga kes seaduslikke olusid tunneb, see ei või seda öelda. Seepärast on selge, et meie ei saa 7.308.000 senti välja anda, ilma et alust oleks selle väljaandmiseks. Kui tahame jääda neile seisukohtadele, mis on kunagi võetud teistel eeldustel, kuigi need eeldused on muutunud, siis on see arusaamatus. Seepärast on etteheide, nagu oleks siin lubamata talitatud, alusetu. Kui tahetakse raha välja anda, muidugi antakse, kui rühmad kokku leppinud, aga põhjendada niisugust olukorda ei saa.

Kaasaruan ja **J. Tiks** (lõpusõna): Komisjoni nimel pean ma sellele vastu vaidlema, sest see oli juba alamkomisjonis arutamisel, kuigi komisjoni täies koosseisus selle kohta sõna ei võetud. Alamkomisjonis oli arutamisel küsimus, kes sinna töömajja paigutatakse, ja selgus, et mitte ainult neid, kes karistust kannavad, vaid ka neid, kellele on tarvis tööd muretseda, et tööta toetuseandmisest mööda saada. Meil nurisetakse alati, et antakse toetust tööta, kuid antagu siis inimestele tööd ja makstagu tasu töö eest, siis oleks see õige toetuseviis, ja kellelgi ei oleks põhjust rahulolematuseks. Töölised ei vajaks mingisugust teenimatut toetust, mis järeletegemisele avatleks mõningaid, kes kuidagi kergesti tööd leidnud ei ole. Sellelt seisukohalt välja minnes leidis alamkomisjon ja otsustas ühel häälel, et eelarve esitatud kujul ka selles osas vastu peaks võetama.

Kohtuminister T. Kalbus (fakt. märk.): Austatud Riigikogu liikmed! Faktilise märkusena tahaksin õiendada rkl. härra Tõnisson'i väidete puhul järgmist.

Eelmise valitsuse ajal, kui seisukohad, millele töö-hoolekandeminister tähendas, vastu võeti, oli juba Kriminaalseadustik esitatud Riigikogule. Seadustikus olid needsamad põhimõtted, mis Riigikogu vastu võttis. Kriminaalseadustik ei olnud aluseks nende seisukohtade fikseerimisel, millele rkl. Tõnisson tähendas. Selleks olid teised seadused, sotsiaalseadus j.n.e. Kriminaalseadustikku ei ole ju Riigikogu poolt muudetud, vaid on samas redaktsioonis ja põhimõtetel vastu võetud, nagu see eelmise valitsuse poolt esitatud oli.

Töö-hoolekandeminister **L. Johanson** (fakt. märk.): Ma loeksin ette paragrahvi, mille järgi on võimalik töömaja määrata.

„§ 142. Kui eelmises paragrahvis näidatud abinõude tarvitamise peale vaatamata vanade- või vigastekodus viibiv isik ei loobu kerjamisest ja tööväimeline on, võib see omavalitsuseasutus, kelle hoole alla isik kuulub, otsustada ta sunduslikult töömajasse saata, ühtlasi kindlaks määrates töömajas viibimise aega käesoleva seaduse kohaselt.“

On ka teisi paragrahve, aga ma lugesin siin ainult ühe.

J. Tõnisson (rhv) (fakt. märk.): Faktilise märkusena rõhutan, et põhiseaduse järgi ei ole kellelki võimalik kohtuotsuseta vabast võtta. Kui seal öeldakse, et Kriminaalseadustik oli enne kavetatud, siis ei olnud kõiki neid probleeme arutatud sel ajal. See on sootu teine asi. Põhiseaduse järgi ei saa kedagi sunnitööle saata kohtuotsuseta!

J. Tiks (stp) (fakt. märk.): Komisjonil olevate andmete järgi ei ole töömaja mingisugune paranduseasutus, vaid asutus, mida tarvitatakse hoolekandeamenduseks töömuretsmise otstarbel. (Vahelhüüded keskelt: Ega vabatahtlikult sinna ei minda.)

Juhataja **R. Penno**: Kaasaruandjalt rkl. Tiksilt on ettepanek:

Peatükk II. Tervishoiu- ja hoolekandevalitsus. A. Keskasutus. § 48. lit. b all suurendada krediiti külgehakkavate haiguste vastu võitlemiseks 25.000 krooni võrra.

Rkl. Tõllasepalt on järgmine ettepanek: „Teen ettepaneku: töö-hoolekandeministeerium. Peatükk II. E. Mitmesugused hoolekandeamendused vastu võtta järgmisel kujul:

§ 1. Teenistusetasu	46.343.—
§ 2. Ametisõidud	450.—
§ 3. Riigiteenijate toetused	1.570.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	—

§ 8. Kantsleikulud	1.483.—
§ 9. Majapidamine	12.987.—
§ 11. Sõidu- ja veokulud	2.415.—
§ 12. Vallasvara	2.180.—
§ 14. Hoonete remont	6.657.—
§ 35. Õppetarbed ja -vahendid	5.350.—
§ 64. Põllumajapidamine	23.325.—
§ 65. Põllumajanduslik tööstus	17.475.—
§ 88. Hoolealuste ülalpidamine	62.351.—
§ 90. Segakulud	850.—
Mitmesugused hoolekandeamendused	183.801.—

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kaasaruandja rkl. Tiksi ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Rkl. Tõllasepa ettepaneku poolt on 25 häält, vastu — 37 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

Riigi võlad (kaasaruandja V. Hasselblatt) võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

22. Riigikogu Sekretär **A. Tamjärgmise koos-** **mann** (korra kohta):
oleku määramine. Riigikogu juhatuse nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, 26. märtsil, kell 10 hommikul. (Päevakord prot. nr. 238/39.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

23. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve (Erakorralised kulud — aruandja kohuseid täidab komisjoni abiesimees J. 1929./1930. a. — Klesment.)

II lugemisel. **J. Tiks** (stp): Vastavalt ettepanekule, suurendada korralistes kuludes töö-hoolekandeministeeriumi peatükk II, A. Keskasutus, § 48. lit. b — 25.000 krooni suurus, teen ettepaneku, töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude peatükk II, A. Keskasutus, § 4, toetus omavalitsustele hoolekandekorraldamiseks — 25.000 krooni võrra vähendada.

A. Usai (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Haridusministeeriumi erakorralistes kuludes on iga aasta ette nähtud piiriäärsetele

maadele kultuuri edendamiseks 40.000 krooni. Ka käesolevas eelarves on selleks otstarbeks määratud 34.000 krooni, mis vähendatud 29.000 kroonini.

Piiriäärsete maade kultuuri tõstmine on vajalik. Kuid kuidas on seda krediiti kasutatud? Kahel viimasel aastal olen alati selle krediidi puhul sõna võtnud ja Riigikogu tähelepanu pööranud piirimaade seltsi tegevusele. Oma kõnes olen näidanud, et piiriäärsete maade kultuuri edendamiseks määratud krediit on seni ebaproduktiivselt ära kasutatud. Piirimaade kultuurikapitali kasutamine on tehtud piirimaade seltsi monopoliks, kelle kultuurinstruktoriks on Saamuel Sommer, kes aga ühtlasi ka kogupõllumeeste parteiliseks organiseerijaks Petserimaal. (J. Hünerson, põl: Ärge rääkige rumalusi!) See ei ole rumalus. Selle härra otsekohesel juhtimisel on sündinud kultuuri edendamine Petserimaal. Piirimaade seltsi tegevuse üle, eriti rahasummade kasutamise kohta, on seni võimata olnud andmeid saada. Pöörasin paar aastat tagasi haridusministeeriumi poole andmete saamiseks rahasummade kasutamise kohta piirimaade seltsis, kuid sain eitava vastuse. Hiljem nõudis Riigikogu hariduskomisjon kultuurikapitali aruandeid ja ühtlasi ka aruandeid piirimaade seltsi kultuurikapitali kasutamise kohta. Aruanded kultuurikapitali kohta anti, kuid saamata jäid aruanded piirimaade kultuurikapitali summade kasutamise kohta. Et valgust selles küsimuses saada oli tarvis, et haridusministeeriumi etteotsa oleks astunud sotsialist. Rahaasjanduse komisjonis eelarve arutamise puhul esines härra H. Martinson küsimisega piirimaade kultuurikapitali ja samanimelise seltsi tegevuse kohta, millele härra haridusminister esines vastavate seletustega, ette kandes andmeid piirimaade seltsi tegevuse kohta. Need andmed on sedavõrt huvitavad, et neid on vaja lähemalt puudutada. Vaatame, kuipalju on piirimaade selts kahel viimasel aastal kultuuri ja välis hariduse teostamiseks summasid saanud, ja kuidas on ta neid kasutanud. 1927. aastal on piirimaade selts saanud piirimaade kultuurikapitalist 1.920.000 senti, peale selle protsendid kapitalist ja ülejääk 1926. aastast 426.499 senti, kokku 2.444.685 senti. Tähen dab, üle poole tervest piirimaade kultuurikapitali summast. 1928. aastal on piirimaade selts saanud 1.650.000 senti ja ülejäägi summadest 734.114 senti, järelikult 2.384.114 senti. Nii et kahe aasta jooksul on selts saanud üle 4 miljoni sendi. Vaatame, kuidas selts neid summasid kasutanud. Kõigepealt paistab silma, et hulk summasid on läinud kõiksuguste instruktorite paljateks. 1927. aastal oli piirimaade kultuur-

instruktorile, kelleks osutub Saamuel Sommer, palgaks määratud 234.000 senti, päevarahadeks 118.000 senti ja sõidurahasid 113.481 senti, kokku 465.481 senti. Peale kultuurinstruktori on ajutise tööjõuna seltsis töötanud keegi Vassili Kalle, algharidusega isik, kellele puuduvad võimised hariduse levitamiseks. Sellele herrale on makstud 130.000 senti. Siis viie preestri palgad 280.000 senti. Kolme Vene köstri palgad 52.000 senti, põllumajanduse instruktorile, kellelegi noormehele Tsänk'ile, kellele puudub põllumajanduslik haridus, kuid kelle tegevuse kohta on seltsi aruandes öeldud, et ta teinud katseid väetisainetega — 73.000 senti. Kuidas see noormees neid katseid tegi, kui tal puudub põllumajanduslik haridus, see on muidugi piirimaade seltsi saladus. Peale selle olid veel teised instruktorid, nii et kogusummas oli 1927. a. makstud instruktorite palgaks 1.020.841 senti. Peale selle on abirahasid 1927. a. antud Petseri luteriusu kogudusele 300.000 senti ja Laura Läti kogudusele 300.000 senti, kokku 600.000 senti.

Mis puutub hariduse- ja kultuuritöösse, siis on siin väikesed summad määratud. Rahva koosolekute korraldamiseks 7.400 senti, valgusepiltide näitamise kuludeks 1.105 senti. Väljastpoolt instruktorite kulud on aga jälle suuremad — 15.390 senti, siis spordiriistade ostmiseks 6.550 senti, nii et kokku on tege likkudeks haridusekuludeks määratud 81.825 senti.

Mis puutub piirimaade seltsi enese sissetulekutesse, siis on liikmemaksudena saadud ainult 6.800 senti, kuna aga seltsi kantseleikulud on tõusnud üle 15.000 senti. Tähen dab, selts ei ole suutnud isennast oma summadest ülal pidada.

Kui võtame seltsi kulud 1928. a., siis saame veel huvitavamaid andmeid. Instruktorite palgad ja sõidurahad on hiigla viisi tõusnud. Nähtavasti on instruktorite söögiisu selle aja jooksul märksa kasvanud. Sommer'i põhipalgaks on määratud 180 krooni kuus, arvestatud 16 kuud. Ei tea mispärast, kas ta saab aastas 16 kuud tööd teha? See on 288.000 senti. Päevaraha on arvestatud 5 krooni päevas. Igas kuus sõidab see härra 20 päeva ja 15 kuud on ta sõitnud — 1500 kr. (Naer.) Siis sõidud Petseri, Tallinna-Narva ja tagasi II klassis, juurde lisatud platskaart — 63.300, siis sõidud saartele (Vahelhüüe: Petseri saartele.) — 20.000 senti; sõidurahad maale, iga kuu 5.000 senti, 15 kuud — 75.000 senti. Kokku sõidu- ja päevarahadeks 158.300. Kõik kokku 596.300 senti, mis peaaegu 50.000 s. kuus teeb, — palk, mida ükski instruktor ei ole saanud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Ministri palk.) Veel on asjaolusid,

mis lasevad oletada, et see palk on suurem olnud, sest piirimaade seltsi instruktorete koosseisus on ette nähtud pühapäevakoolide instruktorete palk eriti. Teada on, et Sommer peajasjalikult pühapäevakoolide ümber on asakeldanud, tähendab, veel oli võimalusi 125.000 senti palgana, sõidu- ja päevarahana teenida. See palk on makstud 10 kuu eest, kuna pühapäevakoolid töötavad 5—6 kuud aastas, nii et palka kahekordselt on makstud. Vähe sellest, et olemas kultuurinstruktor, pühapäevakoolide instruktorete, on seltsil veel instruktorete abi, kes saab 100 krooni kuus ja töötab aastas 16 kuud, saades palka 160.000 senti aastas. Siis on veel aiatöö instruktorete palgaks makstud 100 krooni kuus, 15 kuud — 150.000 senti, väljastpoolt põllumajanduse instruktorete 300 krooni, 5 Vene preestritele 5.000 senti kuus, 15 kuud — kapreestritele on 15 kuud — 375.000 senti. (J. Holberg põl: Mis te naerate, Riigikogul oli omal ajal ka 14 kuud. — Parevalt poolt: Kas Teie ei loe juba teist korda?) Ei, need andmed on 1928. a. kohta. Kolmele Vene köstrile on makstud 900 krooni. Kokku on instruktorete palgadeks makstud 1928. a. 1.526.300 senti. (Sise- ja kohtuminister T. Kalbus: Aga palju Sommer sai?) Võib oletada, et ta on saanud 721.300 senti, mis teeb välja umbes 60.000 senti kuus. Kui me võtame välisshariduse summad, siis näeme, et siin on väga kokkuhoidlikult ja tagasihoidlikult ümber käidud: seltsidele spordiriistade muretsemiseks 30.000 senti, kolme väikese keelpillide orkestri muretsemiseks 45.000 senti, Setumaa seltside ühise näitemängu raamatukogu soetamiseks 20.000 s., valguseaparaatide kuluks 10.000 s., rahvuslikuks kultuur-propagandaks 6.700 s. Siis Vilu koguduse kirikuplaani valmistamiseks 45.000 s. (J. Laidoner, põl: See on ju täiesti kultuuriline ülesanne.) Teie arusaamise järgi. (J. Holberg, põl: Kirik ei ole Teie arusaamise järgi kultuuriline asutus.) Nii näeme, et lõviosa neist kuludest on läinud instruktorete palgadeks.

Ettekantud andmetest selgub, et seltsi peainstruktor Sommer ja tema abilised — Vene preestrid ja köstrid ja kirjaoskamatud nooredmehed — on kahel viimasel, see on 1927., 1928. a., palgana saanud 2½ miljonit senti kultuurikapitali summadest. Peale selle on abirahadena kirikutele antud ligi 700.000 senti ja ligi 50.000 piirimaade seltsi asjaajamise ja arvepidamise kuludeks, kuna selts ise suutnud muretseda 26.800 senti, igatahes väga väikese osa sellest hiigla summast, mida ta toetusena saanud. (Välisminister J. Lattik: Kas Teie tahate need summad

nüüd kustutada?) Ei, seda ma ei taha! Ma tahan juhtida Riigikogu liikmete tähelepanu nende summade ebakohasele tarvitamisele. Piirimaade selts... (Välisminister J. Lattiku vahelhüüe.) Teie, härra Lattik, olete väga süüdi selles, et neid summaseid on ebakohaselt kasutatud. Teie olite tol ajal haridusminister ja teadsite nende summade väljandmisest, igatahes ilma Teie teadmata ei saadud neid summaseid kasutada. (J. Laidoner, põl: Ilma kelle teadmata?) Ilma praeguse välisministri teadmata. (J. Laidoner, põl: Mis välisministril sellega tegemist on?) Võrdleme näiteks kuluseid, mida maavalitsus ja riik kannavad algkoolide instrueerimisel Petserimaal, sellega, mida on kulutanud piirimaade selts instruktorete palgadeks, sõidu- ja päevarahadeks. Petserimaal on ligi 100 kooli 250 õpetajaga, ja kõiki neid koole instrueerib üks koolinõunik ja saab ühes sõidurahadega ligi 350.000 senti palka. Tähendab, piirimaade selts on vähese arvuliste juhuslikult töötavate pühapäevakoolide juhtimiseks ja instrueerimiseks rohkem kulutanud, kui maa koolivalitsus 100 kooli instrueerimiseks. (J. Holberg, põl: Kas see jutt mitte seepärast ei ole, et need summad Teie pihku ei tulnud.) Teie, härra Holberg, ärge enda järgi otsustage minu üle. Mul on ainult kahju, et need summad ei ole läinud kehva piirimaade kultuuri tõstmiseks. Sellest on mul tõesti kahju, sest tunnen hästi piirimaadel elava rahva olukorda ja leian, et niiviisi piirimaade summadega ümber käia on täiesti südametunnistusega.

Nüüd, mis puutub pühapäevakoolidesse, siis peab ütlemata, et need koolid on ka väga juhuslikult teotsenud. Piirimaade seltsi instruktorete peamure on olnud, et neid koole võimalikult rohkem oleks registreeritud, kuna nende koolide viljakas töötamine on tagaplaanile jäänud, sellele vaatamata, et õpetajate kongressidel on pühapäevakoolide tegevuse kohta eitav seisukoht võetud, on leitud, et pühapäevakoolid ei anna vastavaid tagajärgi. 1927. a. oli registreeritud 36 pühapäevakooli, ja koolivalitsusel olevate andmete järgi on neist töötanud enam-vähem rahuldavalt ainult pooled, tähendab 50%. Teised on kas mitte sugugi töötanud, või siis on käidud mõnikord koos, ja seega on nende tegevus lõppenud. Käesoleval aastal on ka piirimaade seltsi poolt registreeritud 30 pühapäevakooli. Hiljuti olin ma koolivalitsuses, kogusin andmeid koolide tegevuse kohta. Nende koolide kohta on teada, et sellest 30-st koolist ei ole töötanud sugugi 13 kooli, juhuslikult töötas 11 kooli, kuna 6 kooli kohta puuduvad andmed. Pühapäevakoolide õppeaineteks on võetud: Eesti

kirjandus, ajalugu, maadeteadus ja kodaniku-
teadus. Kes tunneb Petserimaa rahvaste
arenemisastet, sellele on selge, et loetletud
ainete teoreetiline käsitlemine ei suuda rahvas
huvi tõsta, sest puuduvad valgusepildid, puu-
dub ratsionaalne meetodika, mille eest piiri-
maade seltsi suur instruktorite kari hoolitse-
nud ei ole. Et tarvilikku arvu kuulajaid kokku
saada, on kasutatud kõik vanadused, alates
6—7-aastastest lastest, kooliõpilased ja ka vane-
mad inimesed. On loomulik, et säärase õpi-
laste koosseisu juures on raske aineid produk-
tiivselt käsitleda, sest kuulajate ettevalmistuse
tasapind on väga mitmesugune. On ette too-
dud pühapäevakoolide mõned õpetajad, kes
oma insruktorite eeskujul haridusetegevuses
honorari hankimise objektiks muutunud. (J.
Fuks, as: Palju kõnelejaid on veel, kas
ei saaks lühemalt?) Nii et üldiselt peab
tähdendamata, et need summad, mis piirimaade
kultuuri tõstmiseks määratud, ei ole saavu-
tanud oma sihte. Arvan, et neid summasid
tuleks kasutada koolivalitsuste kaudu, kes hästi
tunnevad piirimaadel valitsevaid puudusi. Ja
eeskätt tuleks summasid juhtida rahvamajade
ehitamiseks, raamatukogude soetamiseks ja
õppevahendite muretsemiseks, et muretseda
kultuurivahendeid, mille abil oleks võimalik
piirimaadel elutsevaid kodanikke haridusealal
edasi viia. Muu seas peaksin ma alla kriipsu-
tama seda, et kogupõllumeeste esindajad, kes
siin ägedalt vahele hüüdsid, on piirimaade
seltsis väga tegevad olnud ja neil seepärast
oleks pidanud selge olema, et säärasel teel
piirimaade kapitali piirimaade kultuuri tõst-
miseks kasutada ei tohiks, nagu seda seni teh-
tud.

K. Tonkman (põl) (fakt. märk.): Aus-
tatud Riigikogu liikmed! Rkl. Usai ebaõigete
väidete ümberlukkamiseks pean teatama, et
põllumeeste kogude erakonnal ega rühmal mingisugust ühendust ei ole härra Sommer'i,
Ernits'a ega teistega, kes Petserimaal hariduse-
alal töötavad.

A. Mõttus (töer) (fakt. märk.): Fakti-
lise märkusena pean tähdendamata, et härra Usai
poolt ettekantud asjaolu piirimaade kapitalist
antud summade asjus ei paista täpselt õige
olema, vaid on õige kõvasti liialdatud. Mul
on meele niipalju, et piirimaade selts esitas
eelarve küll umbes säärase ulatuses, nagu härra
Usai ette kandis, aga haridusministeeriumis
kärbiti seda eelarvet enam kui 50%. Me kär-
pisime seda summat, sest neid instruktoreid
paistis niivõrt palju olema, et tõepoolest ei
saanud pärast sellega kuidagi nõus olla. Ma
mäletan, kuidas pärast härra Ernits ja teised tel-
gelased käisid kaebamas, et neile on ülekohut

tehtud, neid lagedale jäetud ja et nad ei saa
oma tööd jätkata. Ma olen veendumusel, et
organisatsioon piirimaade kultuurilise tasa-
pinna tõstmiseks õige ei ole. Härra Usai
jättis kahjuks nimetamata positiivse osa
sellest, mis 1928. aastal võrreldes eelmiste
aastatega tehti. Nimelt anti piirimaade kultuu-
rikapitalist kaks väga mõjuvat summat Pet-
serimaale: üks Petseri linna koolimaja ehit-
usetööde lõpuleviimiseks 1 miljoni sendi suu-
ruses ja teine Vilu vallale koolimaja ehitami-
seks, jälle umbes ühe miljoni sendi suuruses.
Need on kaunis suured summad, kuid härra
Usai jättis need nimetamata. (Vahelhüüe.)
See läks haridusministeeriumi kaudu.

Nõnda et piirimaade selts ei võinud 1928.
aastal saada nii suuri summasid, kui ta lootis
ja tahtis saada.

Kolmandaks: 1928. aastal pandi seisma
igasugune toetus pühapäevakoolide jaoks piiri-
maade seltsi kaudu.

Välisminister **J. Lattik** (fakt. märk.):
Lugupeetud härrad rahvasaadikud! Härra
rkl. Usai nimetas selle küsimuse juures ka
välisministrit. Ma pean selle aja kohta tähen-
dama, kus ma haridusministeeriumi eesotsas
olin, et härra Usai igakord ikkagi Petseri asja-
dega tuli ja piirimaade kapitali arvustas, ja
need paistsid väga kodused asjad olema.
Mul on mõnigi asi meelest läinud, aga Petseri
kultuurilisi ülesandeid ei ole unustatud.

Ma mäletan, härra Usai esitas mingisuguse
kava, kuidas tuleks raha anda ja jagada, ta
oli sel ajal vist Petseri hariduseseltsi esi-
mees, sellest kavast võeti mõndagi ja anti
kultuurilisteks ülesanneteks raha.

Mis puutub sellesse, et pühapäevakoolide
kohta olevat arvamine eitav olnud, siis ma
ütlesin nii: See töö, mis seal üks või teine
teeb, on väga raske töö, ja seal ei ole kerge lii-
kuda ning tööd teha. Pühapäevakoolide kohta
ollakse ka paremal arvamisel. Ma ei ole aga
kunagi kuulnud, et Saamuel Sommer oleks
kellegi rühma agitaator olnud.

J. Tõnisson (rhv): Põhjendused olen
ma juba varem ette toonud, mis pärast käsi-
tööde valmistamise instrueerimise summat
tuleks tõsta käsitööde valmistamise korralda-
miseks, ja sellepärast teen ettepaneku,
erakorraliste kulude alal kaubandus-töös-
tusministeerium — peatükk II — § 1
vastu võtta järgmiselt: § 1. Käsitööde
valmistamise instrueerimine ja korralda-
mine Kr. 20.000.—

Vastav summa Kr. 10.000.— võtta eel-
arves erakorraliste kulude alal töö-hoole-
kandeministeeriumi all peatükk II. E.

Mitmesugused asutised. § 1. Töömaja töökodade hoone, sauna, elumaja ja krunti piirava aia ehitamine — kustutatavast Kr. 30.000.—

A. Tammann (töer): Kuna haridusministeeriumi korraldise eelarvesse hariduseliidu heaks on võetud Kr. 5.000.—, siis teen ettepaneku,

erakorraliste kulude haridusministeeriumi osas, peatükk I. Juhatus ja üldsekretariaat. § 2. Toetus piiriäärsete maade kultuuri edendamiseks vähendada Kr. 5.000.— võrra, võttes Kr. 34.000.— asemele Kr. 29.000.—

(Vahelhüüe paremalt poolt: See kuluks maha tõmmata.)

K. Veiss (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! O/ü. „Töölise Maja“ juhatus saatis kõigile rühmadele sooviavalduse, et võtta käesolevasse riigi eelarvesse 50.000 krooni toetust saali ehitamiseks o/ü. „Töölise Maja“ juures. See teadaanne on ka saadetud meie rühma esindajale. Meie rühma esindajal on nähtavasti meelest läinud komisjonis seda esitada. (J. Fuks, as: Missuguse rühma esindaja?) Eesti tööliste partei Riigikogu rühma esindaja. Olen nüüd sunnitud pleenumile selle sooviavalduse esitama. (M. Laarman, põl: Kas lehe väljaandmiseks ka ei oleks vaja?) Tänap, praegusel korral katsume omaga läbi ajada. (J. Hünerson, põl: Sellel on isegi paksult musta peal.) Oleks soovitav see summa paigutada töö-hoolekandeministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsuse toetusesummade alla. Komisjon kärpis ettepanekud summat töölistekodu toetuseks Kr. 50.000.— O/ü. „Töölise Maja“ on vanem ja soliidsem asutus, temale tuleks ikkagi 50.000 krooni suuruses toetust lubada. Teen ettepaneku, töö-hoolekandeministeeriumi osas peatükk III üles võtta uus „§ 2. Toetus töölistmajade o/ü. „Töölise Maja“ saali ehituseks 50.000 krooni.“

(J. Fuks, as: See läks ju kalameestele.)

Eelmistel aastatel on ette nähtud sama eelarve-osa all 93.000 krooni suurune summa tööpuuduse vastu võitlemiseks, kuid käesolevas eelarves seda ei ole ette nähtud, ei tea, kas unustuse pärast, või on see sihilikult välja jäetud. Siis teen ettepaneku,

sealsamas juurde võtta uus „§ 3. Toetus tööpuuduse vastu võitlemiseks 200.000 krooni.“

Vastavad summad võtta — Riigi ettevõtte ja varandused, peatükk XIX. § 3.

Haridusminister **L. Johanson**: Piiri-

maadel kultuuri tõstmiseks võetud krediidi kasutamiseks on haridusministeeriumi poolt vastavad juhtnöörid välja töötatud ja Vabariigi Valitsusele esitatud. Seal tuleb see lähemal ajal otsustamisele. Juhtnööride järgi tahetakse sellele tööle tõmmata hariduseliitu, naisorganisatsioonide keskliitu ja teisi vastavaid kultuurilisi ettevõtteid, samuti kohapealseid omavalitsusi.

V. Grigorjev (vn): Господа народные депутаты! Пограничному капиталу всегда очень мало уделяли внимание; между тем этот капитал требовал большого надзора по расходованию этих средств, предназначенных самим заголовком капитала для оказания культурной помощи бедному приграничному населению. Оказывается, что в расходовании этих денег не все обстоит благополучно. Населению, нуждающемуся в помощи, достались очень ничтожные суммы, а большая часть этого капитала, куда и как израсходована, трудно сказать. Этот отчет не так-то легко получить.

Необходимо отметить, что с пограничным культурным капиталом тесно связано имя г. Зоммера, который живет в Печерах, но никому неизвестно, где он служит и чем занимается. Поэтому правильно было бы наименовать этот капитал — Пограничный политический капитал, а не культурный, так как в этом капитале очень много тайного, неизвестного.

A. Veiler (töer): Teen ettepaneku, võtta erakorralised kulud. Teedeministeerium. Peatükk III. Posti-telegraafi-telefoni peavalitsus. A. Keskasutus. § 2. Telefonijaama laiendamine 100.000 kr. juurde märkus: „Vabariigi Valitsusel on õigus sõlmida lepingut automaat telefonikeskjaama sisseseadetellimiseks Kr. 200.000.— suuruses.“

§ 2 all on määratud telefonijaama laiendamise otstarbel 100.000 krooni automaatajaama ehitamiseks Vene tänaval postkontoris. Omal ajal oli selleks otstarbeks ette nähtud 200.000 krooni, kuid see summa on rahaministeeriumi komisjonis vähendatud. 200.000 krooni tuleb välja anda tellimiste lõppsummana Tartu telefonivabrikule. Esiailgu peaks küll 100.000 kroonist jätkuma. See küsimus oli teist korda postipeavalitsuses arutamisel, kus leiti, et eelarvesse on vaja võtta siiski märkus, mis võimaldaks lepingu sõlmimist Tartu telefonivabrikuga terves ulatuses.

Р. Baranin (vn): Господа депутаты! Приграничный культурный капитал имеет для нас безусловно большое значение. И потому, мы, как представители окраинного населения, должны быть заинтересованы в сохранении этой суммы в бюджете. Однако, до сего времени нам не приходилось возражать против предложений, ведущих к сокращению этой суммы, ибо мы не знали, как расходуется этот капитал. К сожалению не можем возражать и против сегодняшнего предложения, внесенного группой членов Государственного Собрания о сокращении этого капитала на 5.000 крон и о передаче этой суммы эстонскому просветительному обществу.

Против этого предложения мы не можем возражать по той причине, что не уверены, как дальше будет расходоваться этот капитал.

Как в прошлом он расходовался, об этом сегодня изволил доложить господин Узай. Его данные были очень интересны с точки зрения произвольности расходования этих сумм.

И, вот, я хотел бы отметить здесь из доклада господина Узай один факт и задать вопрос государственному контролю. Господин Узай, между прочим, сказал, что господин Сомер на дорожные расходы тратил большие суммы, причем эти суммы в отчетах министерства представлял за 15 месяцев. Мы знаем, что у нас год состоит из 12 месяцев, и если господин Сомер представил счет за 15 месяцев, то каким же образом государственный контроль мог пропустить такие счета. Я считаю, что здесь уже кроется уголовное преступление. И если риигиконтроль и министерство народного просвещения не обратили внимания на это, то я думаю, Государственное Собрание может этот вопрос поднять и требовать от риигиконтролера соответствующих объяснений.

Я подчеркиваю это и требую от риигиконтролера дать по этому вопросу объяснения.

Затем, не мое дело отвечать здесь за действия министерства народного просвещения и доказывать невиновность министра в расходовании этих сумм. Но я считаю, что и выступление д-ра Меттуса не произвело того впечатления, на которое он рассчитывал. Д-р Меттус сказал, что данные, приведенные господином Узай, преувеличены и не соответствуют действительности. Однако, господин Узай сообщил, что эти данные им получены в

бюджетной комиссии в качестве материала от министра народного просвещения, а господин министр, выступая после д-ра Меттуса, в опровержение данных господина Узай ни слова не сказал.

Посему у меня получилось глубокое убеждение, что данные, приведенные господином Узай, вполне правильны.

A. Kerem (rhv): Teen ettepaneku, erakorraliste kulude eelarvet vähendada järgmiselt: Töö-hoolekandeministree-rium. Peatükk II. A. § 4. Toetus oma-valitsustele hoolekande korraldamiseks Kr. 275.000.— Peatükk III. A. § 1. Toetus haigekassade liidule sanatooriumi ehitamiseks Kr. 100.000.—

Rahaministree-rium. Peatükk I. § 2. Elukorterite chituselaen Kr. 250.000.—

Nende vähenduste arvel teen ettepaneku, suurendada erakorraliste kulude eelarvet järgmiselt: Põllutöoministree-rium. Peatükk III. A. § 4. Maaparanduse riikliku laenufondi täiendamine Kr. 250.000.—

Teedeministree-rium. Peatükk I. § 7. Mitmesuguste tööde korraldamine Kr. 275.000.— Peatükk III. A. § 2. Telefonijaama laiendamine Kr. 100.000.—

Põhjendusena toon ette järgmised asjaolud. Ühelt poolt hoolekandesummad esinevad esimest korda eelarves, varem ei ole sellele kulutatud, ja kui siis järele jääb 250.000, siis praegust kehva aastat arvesse võttes peaks läbi saama. Samuti arvan, et sanatooriumi ehitamine on hea ja tarvilik asi, kuid olles mitu aastat eelarvete kokkuseadmise juures eriti valitsuses, on paratamata tulnud maha kustutada väga häid ja tarvilikke asju sellepärast, et eelarve ei ole ots-otsaga kokku andnud, või on kulusid olnud, mis produktiivsed. Samuti arvan korterite ehituselaenu puhul, mille juures ka järele jääks 250.000 krooni, et selle summaga selle aasta läbi võib saada. Meil on kaks linna, kus nõuded kõige hädalisemad, need on Tallinn ja Tartu. Kui Tallinnas üldist korterikriisi tuntakse, siis Tartus võib öelda on puudus väikestest, eriti töölikorteritest, ja sel alal võiks järelejäänud summadega midagi ette võtta. Peale selle pean tähelepanu juhtima, et linnad olid ise need, kes korterite ehituseküsimust erilaenuga tahtsid lahendada. Loodetavasti võimaldab järgmine Riigikogu neile sel alal palju avaramad võimalused oma abi kaudu. (M. Martna, stp: Kas Teie selle vastu ei ole?) Meie ei ole kunagi selle vastu olnud.

Mis suurendusse puutub, siis arvan, et maaparanduse krediidi suurendamist tarvis

ei ole põhjendada, vaid see peaks üldiselt Riigikogule arusaadav ja täiesti vastuvõetav olema. (Teedeminister O. Köster: Ah, riiklikkude magistraalide peale!) Ei, see on laenufondi täiendamine. Siin on väga produktiivse krediidiga tegemist, eriti kui meie sellest maaorientatsioonist tahame kinni pidada, millest kõigi rühmade esindajad on üksmeelselt rääkinud.

Teedeministeeriumi eelarves puudub peatükk, mis kahjuks ka varematal aastatel puudunud, aga mille juures on alati räägitud, et kui vähegi võimalik, siis edaspidi võetakse see peatükk eelarvesse, see on mitmesuguste tööde korraldamine. (O. Gustavson, stp: Kärevere silla rusude koristamine!) See on koristatud, ja kui uued tulevad, eks siis Teie selle eest muretse, et selleks saaksid summad antud. Mina olen teedeministeeriumi juhtimisel pikemat aega olnud ja tean, et erakorraliste tööde järele on tarvidus. Seda küsimust ei saa arutama hakata alles lisaeelarve korras. Harilikult oleme näinud, et lisaeelarve arutamise hädavaevalt jõuluks valmis saadakse; ametkonnad ei saa aga oma kavu ette näha, kuni krediidiküsimus ei ole lahendatud, sest ei tea ju, kas Riigikogu selleks otstarbeks raha annab või mitte. (Teedeminister O. Köster: Ei ole õige põhimõte, võtta algeelarves need summad.) Kui härra rahaminister tähendas, et eelarve on eriti suurenenud seepärast, et eelarves on ette nähtud kõik kulud, mis järgmisel aastal võivad ette tulla, siis on see ekslik oletus. Siin on kindlasti ühe kulupunktiga tegemist, mida algeelarvesse ei ole võetud, kuid missugune kulu hiljemalt lisaeelarvega tuleb tingimata sisse võtta, ja võibolla veel suuremas summas. Kui algsumma olemas, on tööde korraldamine palju hõlpsam.

Lõpuks telefonijaama laiendamise summa. Siin tegi rkl Veiler ettepaneku, see märkusega lahendada ja lubada postiametkonnale 10 miljoni võrra lepinguid suurema summa peale sõlmida, kui eelarves ette nähtud. Aga on päris selge, et kui see leping sõlmitakse tulevase eelarve-aasta algul, siis on võimalik seda lepingu täitmist enne aasta lõppu ette näha, kui lepingu sõlmimisel teisisi ei ole kokku lepitud; järelikult tuleksid summad ka väljamaksmisele täies ulatuses juba tulevase eelarve-aasta jooksul. (Vahelhüüe.) Kui käesoleval aastal on leping sõlmitud ja täidetakse õige kiiresti esimeselt tuhandelt, mispärast peaks siis arvama, et teiselt tuhandelt lepingu täitmine pikemaks peaks venima. Pealegi kui teame, et Tallinn vajab täiendavat telefonisisseseadet, ja kõik uued numbrid kindlasti välja antakse, nii et kasulikud on ka

riigile, mida kiiremini see tellimine täidetakse. Ei ole seepärast mingit mõtet, kui kulude, mis sisuliselt tulevase aasta jooksul teha tulevad, väljamaksmist venitada mõne nädala võrra ja seega kulud kanda järgmise aasta eelarvesse. Neil põhjustel teen ettepaneku, 100.000 krooni seks otstarbeks täiendavalt sisse võtta.

Aruandja **J. Klesment** (lõpusõna): Kõigepealt võiksin ma ühineda rkl. Tammann'i ettepanekuga, vähendada piiriäärsete maade kultuuri edendamiseks haridusministeeriumi all § 2. 5.000 krooni. See on nimelt tingitud suurendamisega, mis Riigikogu poolt vastu võetud korraliste kulude osas, mis vastava suurendusena sisse võetud, seega on vähendus enne vastu võetud suurendusest tingitud.

Samuti võin ühineda rkl. Tiksi kui alamkomisjoni aruandja poolt tehtud ettepanekuga, vähendada krediiti: toetus omavalitsustele hooldekande korraldamiseks 25.000 krooni võrra. Selle summa võrra on vastavat punkti korralises eelarves Riigikogu poolt suurendatud, ja vähendamine on suurendusena korralistes kuludes tingitud.

Siis ühinen ma V alamkomisjoni aruandja rkl. Veiler'i poolt tehtud ettepanekuga, peatükk III. A. § 2. juurde lisada järgmine märkus: „Vabariigi Valitsusel on õigus sõlmida lepingut automaatselt telefonikeskjaama sisseade tellimiseks Kr. 200.000 suuruses.“ See ettepanek on alamkomisjonis arutamisel olnud ja selle vastu ei ole vaieldud.

Teiste ettepanekutega mina ühineda komisjoni nimel ei saa. Üldiselt on ju raske eelarvet niimoodi teha, kui tulla Riigikogusse suuremate ettepanekutega ja sääraseid komisjonis tehtud ei ole. Ettepanekut, mis tehtud rkl. Kerem'i ja rkl. Tõnisson'i poolt, komisjonis üles tõstetud ei ole, ja komisjon ei ole seepärast neid kaalunud, üksikasjalikult nende juures peatuda oleks mul seepärast asjata. Võiks ainult öelda, et maaparanduse laenuks on meil sisse võetud asundusekapitali eelarvesse 25.000.000. — Mis puutub tööde korraldamisse, siis teedeministeerium ei pea praegu tarvilikuks nende summade sissevõtmist, kuna eelarves on ette nähtud rida teisi töid ja arvatakse nendega hakkama saama. Kui ei saada, siis tuleb Vabariigi Valitsusel lisaeelarvega esineda. Mulle isiklikult paistab vastavate summade nõudmine lisaeelarvega tõenäolikuks olema.

Mis puutub telefonikeskjaama laiendamisse, siis on ettepanek tehtud, vastav märkus juurde võtta. On selge, et nii suurt summat tegelikult tarvis ei ole, vaja on leping teha 250 kroonile. On leping tehtud, siis saab läbi eelarves oleva summaga.

Vähendamise summasid ei ole komisjonis samuti kaalutud. Mis puutub elukorterite ehituselaenu, siis ei ole komisjonis üldse juttu tehtud selle vähendamisest, küll kõneldi aga suurendamisest. Ja just paremalt poolt tõsteti küsimus üles, et meil olevat korterite ehituselaen väike, peaks suurendatama.

Mis puutub rkl. Veiss'ilt tehtud ettepanekusse, siis ei ole see komisjonis kaalumisel olnud. Mulle paistab, et rkl. Veiss oma ettepaneku katet ei näita. Tähendab, et suurendamine peab tulema riigi ettevõtete varanduse müügist. Kuna tegelikult ei ole niisuguseid varandusi, mida müüa võiks, siis oleks kate väga küsitav. Seepärast ma nende ettepanekutega ühineda ei saa.

Juhataja **R. Penno**: Aruandja on ühinenud kolme ettepanekuga: rkl. Tammann'i, rkl. Tiksi ja rkl. Veiler'i ettepanekutega. Rkl. Tammann'i ettepanek, mis esitatud rkl-te Einbund'i, Piiskar'i, Penno ja Tammann'i nimel, on tingitud juba vastuvõetud otsusest. Rkl. Tiksi ettepanek on tingitud sellest, et selle võrra suurendati tervishoiu krediiti. Rkl. Veiler'i ettepanek on V alamkomisjoni ettepanek.

Rkl. Veiss'i nõudmisel tulevad rkl. Veiss'i ettepanekud lahus hääletamisele.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Veiss'i ettepanek § 2. kohta tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Veiss'i ettepanek § 3. kohta tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Tõnisson'i ettepaneku poolt on 28 häält, vastu 41, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Kerem'i ettepaneku poolt on 25 häält, vastu 37, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erakorralised kulud ühes parandustega vastu võetud.

(Korralised tulud — kaasaruandja V. Haselblatt.)

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Tulude osas on ette nähtud sissetulekuna Eesti Panga tegevusest 873.883 krooni, Pikalaenu panga tegevusest 257.000 krooni. Need summad on ebaloomulikult väikesed võrreldes kapitalidega, mis tähendatud pankade käsutuses seisavad. Seepärast tuleb küsida, miks on ülejäänud sissetulekutest nii väike. Vastus on lihtne: mahakirjutused kahtlaste võlgnikkude arvel söövad suurema osa panga puhaskasust.

Maha on kirjutatud:

1922. a. — 4,9 miljonit senti, 1923. a. — 25,1 miljonit senti, 1924. a. — 94,0 miljonit senti, 1925. a. — 207,9 miljonit senti, 1926. a. — 231,8 miljonit senti, 1927. a. — 145,1 miljonit senti. Kokku seega kuue aasta jooksul 708,8 miljonit senti.

Härra Tõnisson arvas küll, et ... (J. Tõnisson, rhv: Need on alles maha kirjutatud, aga ei ole kustutatud.) Need on igatahes sedavõrt kahtlased võlad, et pank neid ei looda kätte saada. Kõige paremal juhul võib üks või teine väike summa neist tagasi tulla. (J. Tõnisson, rhv: Formell maha kirjutatud, aga osalt sisse tulnud.) Härra Tõnisson'i arvates on puhtalt otsekohe maha kustutatud võlgu 400 miljonit, ja ta arvas, et 400 miljonit on ka niisugune väike summa, mille üle ei maksa pikka juttu rääkida. Ma arvan, et kõik Eesti kodanikud ei saa nii suurejooneliselt rahaga ümber käia, et nad öelda võiksid, et see ei ole summa, mille üle rääkida maksaks. See on küll väikesem summa, kui Eesti riigil Scheel'i pangakontorilt maksudena saamata jäi, kuid siiski sedavõrt suur summa, et sellejuures peatuma peab.

Eesti rahvas peab teadma, kelle süü on see, et 700 miljonit kuue aasta jooksul on rahva raha korstnasse kirjutatud; peab teadma, kelle tasku see raha läinud, ja peab ka teadma, kas mõeldakse astuda samme selleks, et süüdlased rahva varanduse kõrvaletoiimetamises vastutusele võetaks, nii kui kuuleme seda teistes riikides sündima. (K. Ast, stp: Tingimata peaks võtma vastutusele.) Vaatleme mõnda suuremat haikala, kes rahva varandust neelanud ja kelle kohta teated avalikkuse ette pääsenud.

Esimesel kohal neist asub Harju pank, kes Eesti Panga summadest neelas umbes 100 miljonit. (K. Ast, stp: Lõviosa.) Kuidas oli see võimalik? Eesti Panga põhikiri nõudis sel ajal, kui Harju pangale laene anti, et diskonteeritavatel vekslitel peab kõigevähemalt kahe täiesti maksuvõimelise isiku allkirjad olema. Tähtajalisi laene võis pank anda ainult § 11. p. 4. tähendatud kindlustuste vastu: kallite metallide vastu 90%, riigi võlakohustuste, protsendipaberite, aktsiate ja obligatsioonide vastu, mis valitsuse poolt kindlustatud, hüpoteegiasutuste pantkirjade, välismaa raha vastu kuni 75% nende börsihinnast. Valitsuse poolt mittegaranteeritud väärtpaberite vastu 50%, kaupade ja põllutööproduktide vastu kuni $\frac{2}{3}$ nende väärtusest. Kui Harju pangale laenatud summadest 100 miljonit tagasi saamata jääb, siis ei ole nähtavasti sellest põhikirja nõudmisest kinni peetud.

Kokku oli Harju pangal kohustusi Eesti Panga vastu üle 200 miljoni senti. Sealjuures puudusid igasugused kindlustused enam kui 25 miljoni senti suuruses summas. Kontokorrent arvel oli krediiti avatud 40 miljonit, kuid laenu antud 135.743.000, seega üle 95 miljoni rohkem, kui krediiti avatud. (K. Ast, stp: Küll oskasid ajada asju!)

Kindlustustena olid esitatud muu seas üheainsa allkirjaga vekslid, kus ainsa shirandina esines Harju pank ise. (K. Ast, stp: Seltsimees Jõeäär, mis see on, kas vargus päise päeva ajal või röövimine? Kas mõni jurist on selles küsimuses selgusele jõudnud?!) Ma ei hakka kõiki veksliaidjaid ette lugema, seal hulgas võivad olla mõned tugevad mehed — ma näer härra Pätsi nime seal figureerima. (K. Päts, põl: Minul ei ole ühtki penni maksta Harju pangale.) Kuid härra Pätsil on varandust. Aga seal hulgas on teised, nagu a/s. „Rumberg-Tuberg“ 8,5 miljonit senti, o/ü. „Estopoloonia“ 2 miljonit senti, a/s. „Ilmarine“ 1,15 milj. senti j.n.e., kelle käest nähtavasti midagi pole korda läinud kätte saada.

Edasi olid esitatud kindlustuseks vekslid, mille väljaandjad tegelikult maksujõuetud, nii ei ole aktsiaselts „Kosmos“elt pennigi saadud. Iseloomulikumatel vekslitel, mis protesteeritud, võiks nimetada järgmisi: K. Lausson, 1,2 miljonit. (M. Martna, stp: See on ju kindral Laidoner'i kompanjon.) Shirandid J. Laidoner, Sindi telliskivivabrik, seesama K. Lausson, V. Rägastik. Sama Rägastik kirjutas ka teisele küljele alla. O/ü. „Eko“ — 3 miljoni peale, üksainus shirant — J. Kaarna; V. Pinkovsky — 4,2 miljonit, shirant V. Lender; V. Lender — 4,5 miljonit, shirant V. Pinkovsky. Vaadake, missugused ilusad kombinatsioonid: Pinkovsky'l on veksel 4,2 miljoni peale Lender'i shiiroga ja selsamal Lender'il on 4,5-miljoniline veksel Pinkovsky shiiroga, ja mõlemad vekslid on diskonteeritud ja Eesti Pangale edasi antud.

Välismaa valuuta „Loro“ arvel võlgnes Harju pank 13,8 miljonit; kokku välisvaluutas 26,9 miljonit.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Jõeäär, ma ei saa aru, kuidas see on riigi tuludega ühenduses.

A. Jõeäär (stp): Vaadake, see on kõik riigi tuludest maha kirjutatud ja on sellega ühenduses.

Selle 26,9 miljoni kindlustuseks olid vekslid: a/s. „Kosmos“ 7 miljonit, M. Jaakson 0,7 miljonit, V. Pinkovsky 0,7 miljonit, E. Rumberg 1,2 miljonit, G. Linquist 8,0 miljonit, K. Päts 0,7 miljonit, o/ü. „Viro“ 1,2 mil-

jonit, a/s. „Lennuk“ 45 miljonit. Shirandid olid seal Pinkovsky, Linquist, Lender, Jaakson, Rumberg, V. Lender. Igatahes nähtavasti suuremalt osalt säärased isikud, kellel riigil korda ei läinud seda raha sisse nõuda.

Kokkuvõttes on Eesti Panga juhatus Harju pangale laenude andmisel järgmisi põhikirjarikkumisi endale lubanud.

Kõigepealt on laenu rohkem antud, kui krediiti määratud. (A. Jürman, põl: Eks teie võtke siis Eesti Panga juhatus vastutusele, mis teie sellest siin kisate!) Kui härra Jürman samal arvamisel on, siis mõtlen seda ka ette panna. Aga kes võib siis Eesti Panka vastutusele võtta? Kas kohus? Riigikogu on see, kes vastutuselevõtmise peab otsustama.

Teiseks on kindlustused vähemad kui välja-laenatud summad. Näiteks kontokorrent arve 135 miljonit, oli vekslid, neid, millest siin rääkisin, kindlustuseks mitte rohkem kokku saadud kui 95 miljonit. (M. Martna, stp: Kuidas see ometi nii võib olla, härra Tõnisson oli ju ometi ka panganõukogus. — Vahelhüüe paremalt poolt: Härra Virma oli ju ka! Ta on kõige vanem panganõukogu liige.) Härra Virma vekslid nähtavasti ei ole maha kustutatud, sest temal pole üldse Eesti Pangast laenu võetud. Kolmandaks, vekslid üheainsa allkirjaga ja maksujõuetute vekslid vastu võetud — a/s. „Kosmos“e kindlustuse asemel ei ole uusi nõutud. Edasi on kindlustuseks võetud vekslid tähtajaga üle kuue kuu üheks aastaks; siis on välisvaluuta arved nõrgalt kindlustatud, protesteeritud vekslitega, on vastu võetud nõndanimetatud „sõbraveksleid“, nagu siin ette tõin, ja garantiilaene on antud ilma igasuguste kindlustusteta.

Selle pangategevuse läbi tekkinud kahjude eest peaksid vastutama need pangategelased, kelle süü läbi see kaht tekkinud, nende tsiviilvastutus peaks vastuvaidlemata kindel olema. Panga president oli, kui ma ei eksi, härra Aule 7. märtsist 1919. a. saadik, direktor ja presidenti asetäitja härra J. Sihver — 18. märtsist 1919. a. — 26. juunini 1924. a., tähendab, kogu selle aja jooksul, kus need summad välja antud; härra Vestel — 21. aprillist 1920. a. — jaanuarini 1921. a., pikemat aega härra Leo Sepp — 9. maist 1921. a. — 15. detsembrini 1924. a., härra Tõnis Vares — 26. juunist 1924. a. — 25. juunini 1925. a., Joh. Kukku — 6. juunist 1924. a. Need on hiljemal ajal.

Nõukogus leiame aga säärased suuri nimesi nagu Teetsov, Uibopuu, Laidoner, M. Luther, J. Tõnisson... (J. Tõnisson, rhy: Mis ajast?) Ma kohe ütlen, mul on siin ametlikud andmed. Kahjuks ei ole siin täp-

selt tähendatud, 1924. a. või 1923. a., seda ma kindlasti ei tea. (J. Tõnisson, rhv: 1925. aastast kuni lõpuni. — M. Martna, stp: Eks see seksajaks selgub, kui vastutusele võetakse. — J. Tõnisson, rhv: Ei ole minul mingisugust vastutust karta! Mida me teinud oleme, võime ka rahulikult vastutada, midagi ei ole karta!)

Mõne neistsamadest nimedest leiame ka Harju panga kurikuulsa konsortsiumi liikmete hulgas. (J. Tõnisson, rhv: Mis?) Tõnisson ei ole seal hulgas. Peale Madis Jaakson'i, K. Pätsi, K. Mauritz'a, J. Laidoner'i leiame seal ka Ed. Aule nime, kes samal ajal Eesti Panga presidendi kohal seisis.

Ma nimetaksin ainult mõnd üksikut kahtlastest võlgadest, mis täitsa kustutatud. Nii on kustutatud:

A/s. „Kosmos'el“	16.841.757
A/s. „Mercator'il“	3.961.647
A/s. „Eestimaa Eksport & Importil“	5.496.120
Aug. Hanko'l	8.430.270
Tallinna liimi ja kunstväetise tehasel	1.197.307
A/s. „Evmat'il“	1.100.000
L. Simsivart & Co-l	2.925.000
Ralf Simsivart'il	3.750.000
A/s. „Textil'il“	2.156.000
J. Raamo't'il	2.750.000
A/s. „Laborator'il“	1.100.000
J. Arnover'il	1.985.000
J. Puik'il	5.150.000
E. Asmann'il	1.360.000
Laussen & Co-l	2.500.000
„Kodumaa“ nahavabr.	3.000.000
Tõnis Kurrikoff'il	2.000.000
G. Linquist'il	1.300.000

Hiljemkustutatud summadest võiks nimetada „Atlanta't“, kelle 110.000.000-liste võlakindlustuste realiseerimisest saadi ainult 15.000.000 marka.

Vene-Balti tehase võlgadest on maha kirjutatud 98,8 miljonit. (J. Tõnisson, rhv: Kui palju seal arvate võlgu olema?) 98,8 miljonit on maha kirjutatud, ja see on kahtlaste võlgade nimekirja üles võetud. (J. Tõnisson, rhv: See asi ei ole sugugi likvideeritud. — J. Teemant, põl: Oksjon määrata! — A. Anderkopp, tõe: Las Teemant ostab oksjonil ära.)

Siis võtame Sindi telliskivi-, puu- ja savitööstuse. Seal on maha kirjutatud 10,2 miljonit. (A. Jürman, põl: Ega see ei tähenda kustutamist. Ega see riigi eelarvesse ei tule, see on panga eelarve.) Ei saa aru, miks pank oma puhaskasu nii inves-

teerib? Siis tuleks see riigi eelarvesse Eesti Panga sissetulekuna, ja siin peaks ta puhaskasu ülejääki suurendama. (J. Tõnisson, rhv: Siin on lugu nõnda, et pank peab võimalikult kindla bilansiga esinema, et keegi öelda ei saaks, et sellepärast kirjutatakse sagedasti kahtlaste võlgade arvele summad, mis kindlad on, aga ei saa avalikkuse ees seletada, et nad kindlad on. — A. Jürman, põl: Palun härra rahaministrilt kindlamaid seletusi.) Läheme nüüd asjade juurde, mis päris kindlad on. Minu andmete järgi on maha kirjutatud Eestimaa keemiatehase arvel 6,2 miljonit. (J. Tõnisson, rhv: Ma ei tea, mis materjal see on?) See on päris ametlik materjal. (J. Tõnisson, rhv: Siis Teie käsitate seda nõnda, et eksite.) Kuidas ekslikult? Pank on need summad kahtlaste võlgade arvele pannud, mida ta ei looda sisse nõuda. Võimalik, et pangal veel rohkem maha kirjutada tuleb. Ma toon näiteks aktsiaselts „R. Mayer'i keemiatehase“, kelle võlgadest 23,6 miljonit arvatud sääraseks, mida Eesti Pank kätte ei looda saada. Niipalju, kui mulle selle aktsiaseltsi varanduste kohta teada, ei saa pank sealt sedagi, mida ta loodab saada. (J. Tõnisson, rhv: Mõned summad võivad ju niisugused olla, ega see ei tähenda midagi.) Härra Tõnisson, Teie ütlesite ise, et 400 miljonit ei ole kahtlaste arvel, vaid need on päris kustutatud. (J. Tõnisson, rhv: Ma ütlesin veel, et nende hulgas tuleb summasid veel tagasi.) 700 miljoni hulgas võibolla tuleb veel osa tagasi, aga võibolla tuleb veel rohkemgi maha kirjutada. Aga igatahes, kui Eesti Pank oleks nende laenude väljaandmisel oma põhikirja nõudeid silmas pidanud, siis ei oleks tal põhjust olnud neid kahtlasteks kirjutada, kui tal oleksid sääraseid garantiid olnud võetud, nagu põhikiri nõuab. (J. Tõnisson, rhv: Härra Jõeäär, Teie eksite väga, väljaandmise juures olid kõik kindlad, aga Teie teate ju, kuidas meil on.) Väljaantud laenude kindlustuseks on võtnud Eesti Pank näiteks vabrikute sisseseeded ja masinad üle 2,5 miljardi suuruses summas. Kuid põhikiri ei luba niisugust laenude kindlustamise viisi üldse. Kui säärast kindlustamise viisi tarvitatakse, siis võib otsekohe öelda, et see on riigi huvidele kahju tegemine ja põhikirja rikkumine. Kui sellest võiks veel kuidagiviisi aru saada, et Eesti Pank oma väljalaeatud summasid maha kirjutab, ühed kustutab täiesti, teised kirjutab kahtlaste arvele, siis ei saa ometi kuidagi seletada, et ta oleks kohustatud teistest pankadest veksleid üles ostma selleks, et neid kustutada. Sääraseid juhte on ette tulnud.

Eesti Pank on peale Abja ja Ulila vekslite ja võlgade koondamise selleks, et neid kustutada, sedasama operatsiooni tarvitanud ka teistel väga iseäralikkudel juhtudel. Näiteks on kokku ostetud kolonel Partsu vekslid erapankadest üle maa. Kokku tuli neid 3,6 miljonit, sellest kirjutati maha 3,1 miljonit Eesti Panga puhaskasust Riigivanema käsutada antud summadest. (J. Teemant, põl: Kas Teie teate ka, kes Parts on?) Miks ma ei tea, kuid ma tean ka, et on väga palju teisi tubleid mehi Eesti riigis, kelle vekslid meie ei ole maha kirjutanud. (J. Teemant, põl: Võibolla, kui ei oleks Partsu olnud, ehk Teie ei oleks praegu võinud siin seista ja kõnelda.) Neid mehi on väga palju, kellele võlgneme tänu selle eest, et võime praegu siin kõnelda.

Peale selle on kolonel Borgelin'i kahe miljonini ulatuvad eravõlad samuti koondatud erarahaasutustest Eesti Panka ja kustutatud.

Kindral Laidoner'i 3 miljonit on kustutatud ka Riigivanema summadest, peale selle 1 miljon Eesti Panga summadest. Pean tähendama, et see kustutamine sündis 30. novembril 1927, see on Teemandi valitsuse viimastel päevadel, kui oli juba valitsuse kriis. (J. Teemant, põl: Võtke see vastutusele.) 22. novembril 1927 tekkis valitsuse kriis ja 9. detsembril valiti uus valitsus, nimelt Tõnisson'i valitsus, sel vaheajal on see erakorraline valitsus otsus härra Teemandi valitsuses tehtud, mille põhjal Eesti Pank need võlad maha kustutas. Rahvaesinduse usaldust sellel valitsusel enam küll ei olnud. Valitsus sääraseid samme kriisijärgul astuda ei tohi.

Peale selle on Eesti Panga juhatus riigile kümneid miljoneid kahju teinud seega, et üle 50 miljoni sendi suuruses vekslite protestitähetaegu mööda lasti, ja shirandid selle tõttu vabanesid vastutusest. Meie rühm esitas selle kohta arupärimise juba novembrikuus 1926. Ükski valitsuse rühm ei võtnud vaevaks samme astuda süüdlaselt kahjude sissenõudmiseks. Alles praegune valitsus on selleks samme astunud.

Tuleks soovida, et ka Eesti Panga endistelt direktoritelt, kellele seni ainult suuri lisatasusid makstud puhaskasu arvel, nende tegevuse tagajärjel riigile sünnitatud kahjud, mis ulatuvad sadadesse miljonitesse, sisse nõutaks. Ei ole põhjust neile preemiaid maksta selle eest, et rahva raha toimetatakse riigi panga kaudu üksikute ärimeeste taskutesse.

Riigikontrolöri punasest raamatust 1927./1928. a., lehekülj 201 loeme: „Eesti Pank ei pidanud kinni emissioonipanga põhimõtetest ja teotses ka kommertspangana, mille tulemuseks oli panga koormamine illikviidsete

laenudega, krediidi inflatsioon, osalt margakursi langemine ja panga sattumine täielikku rippuvusse riigikassast.“

Eesti Pank sai summad, mida ta sel viisil pillamiseks tarvitas, kullatagavara realiseerimisest, riigikassa summadest, seega otsekohe riigilt, ja peale selle pangatähtede väljaandmise tõttu kõigilt riigikodanikkudelt.

Meil karistatakse väikesi vargaid, vangistatakse väikesemagi puutumise eest võõra vara külge.

Iga asjata tarvitatud kuldrublaga, mille asemele hiljem tuli teha välislaenu, ja mille protsente peavad maksma kõik Eesti kodanikud, samal ajal, kui välisvaluutas väljalaenatud summadelt riik mingisuguseid protsente ei saa, vaid isegi võla peab kustutama, vähendati riigi ja rahva varandusi ja suurendati rahva koormat. Iga Eesti Panga poolt liikvele lastud margaga, mis raha väärtust vähendas inflatsiooni tekitades, võeti samuti raha rahva taskust. See raha, ükskõik, kas ta oli põllumehe taskus, kes seda oma saaduste müügist oli saanud, ametniku või töölise taskus, kes seda tasuks oma töövaeva eest oli saanud, kaotas oma väärtusest vähemalt ühe viiendiku, tähendab 20%. Ühe viiendiku rahva töövaevast röövis säärane teguviis. Rahva laialistelt hulkadelt rööviti sadade ja tuhandete markade viisi igalt üksikult kodanikult nende töövaev ja varandus selleks, et seda kümnete ja sadade miljonite viisi, panga põhikirja kõige jämedamalt rikkudes, toimetada üksikute isikute taskusse, kellele need summad nüüd mahakirjutamise läbi kingitud. (J. Tõnisson, rhv: Need kahjud ei ole rahva käest kokku võetud maksudega, need on panga puhaskasust. — Vahelhüüded.) Panga puhaskasust tulnud! Aga see panga puhaskasu oleks rahva tasku jäänud, kui see oleks suurem olnud. Eesti Pank on rahva pank, ja Eesti rahvas on selle peremees, ja kui sellest varandusest midagi maha kirjutatakse, siis tehakse seda Eesti rahva varandusest. Kullafondi realiseerimine ei tulnud Eesti Panga puhaskasust. Nii võin ma õigusega öelda, et töölise nälgivalt lapselt võeti viimne leivatükike selleks, et mõni eelpoolnimetatud härradest võiks endale teatris ekstra etendusi lasta anda, nagu see omal ajal Pärnus sündis. Seni on need härrad meie rahva seas ringi käinud vabalt ja neid peetakse ausateks inimesteks. Aga kas peab see ka edaspidi nii jääma? Ma ütlen: ükskord peab piir sellele pandama ja samme astutama, et süüdlased vastutusele võetakse. Kui see aga edaspidi nii jääks, siis on vana Eesti rahvasõna praegugi maksev: väikesed vargad ripuvad võllas ja suured sõidavad tõllas.

J. Laidoner (põl) (fakt. märk.): Siin on õige mitmel korral meelde tuletatud, et kolonel Partsule, kolonel Borgelin'ile ja ka mulle on maha kustutatud summad, ja on lausa alla kriipsutatud, et need on rahva summad. Mina tuletaksin meelde härra Jõeäärele, ja ütlen seda otsekohe, et kolonel Parts on Eesti rahvale palju rohkem varandust kätte võitnud ja kätte toonud, kui need 3 miljonit senti. Ka minu allkiri on selle eest, ja ma olen uhke sellele.

Kolonel Borgelin on see mees, kes Taanist vabatahtlikud meile tõi meie raskel sõjaajal. Ja kui tal raske silmapilk oli, siis mina andsin talle oma allkirja, ja sellest allkirjast on Eesti Pank minu vabastanud. Mina kordan veel kord, et need mehed on Eesti rahvale palju rohkem varandusi andnud kui teie. (Hulgalisel vahelhüüded paremalt poolt: Õige! Õige! Häbi teile!)

Et Teie ka mind puudutanud olete, siis ütlen otsekohe, et Eesti Pank on minu 3-miljonilisest vastutusest vabastanud. Kui keegi ütleb, et mina midagi ei ole selle eest andnud rahvale, siis ütlen, et olen seda teinud. Harju pank, kus ka mina palju kaotasin, läks pankrotti, kui mina olin Inglismaal Vabariigi Valitsuse ülesandel... (M. Martna, stp: Sellepärast läks vist, et Teie välismaal olite!) ja kauplesin seal Eesti kasuks 530 miljonit maha meie sõjavõlast. Seda ei oleks Teie mitte teinud!

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Vist võib igaüks arvata, et ma nii naiv ei ole uskuma, (Naer pahemal pool.) et see minule isiklikult oleks armas praegu sõna võtta. Tunnen ette, et mõnitused ja teotused hoogu võtavad veel rohkem. Kuid mina ei karda neid. Teame väga hästi, mõned rahvasaadikud teevad seda selleks, et teatavat meeolelu luua seepärast, et ilma selle meeoleluta neil midagi teha pole. Just häda pärast püüavad nad hulkade poolehoidu võita niisuguste viletsate abinõudega.

Vaadake, sellele vaatamata, et mõnitused ja teotused mind ootavad, astun välja selleks, et protesteerida niisuguse viisi vastu, millega katsutakse kõiki, kes Eesti Panga juhatuses presidendina või direktorina teotsenud, maha sõimata. Omalajal on sinna mehed kutsutud, kellel meie avalikus elus ja majanduslikus elus suur positsioon. Pärast on neid küll mõnitatud ja põhjatud, kuid et neid oleks „varasteks“ ja „kurjategijateks“ tembeldatud, seda ei ole olnud. On öeldud, et need mehed ei ole oma kohal olnud, et nad oma saamatusega ja eksistustega, nagu 1923. aastal iseloomustati, on meie krediidi politikale kahju saanud ning aidanud meie majanduslikke väärtusi vähen-

dada, kuid keegi ei ole öelnud, et nad oleksid „kurjategijatena“ või „varastena“ teotsenud. Nüüd ütlevad seda mehed sotsialistlikust rühmast. See on nii väga inetu ja vilets, et seda siin kuidagi õieti nimetada ei oska. Olen julge, et meie rahva keskel on küllalt inimesi ja suuri hulki, kes säärase laimu ja säärase teotuse vastu südamest protesteerivad.

Kui teil on midagi ette heita, siis toodagu asju nii, nagu nad on, ja selgitatagu, kas teatavate pangakohustuste juures on pangadirektor ja teised tegelased eskinud, kas nad on culpa lata talitanud või pahatahtlikult nii toiminud, et see kriminaalset karistust väärt. Siis öelge ja hinnake niisuguste sõnadega, nagu vääriline. Kuid praegusel korral ei saa keegi öelda, et siin oleks varastega või alatute kurjategijatega tegemist.

Siin toodi ette mingisuguseid summasid, mis Eesti Pank kaotanud. Ei ole õige, nagu oleks niisuguseid summasid üle 7 miljoni, mis pangas kuritahtlikult lootuseta maha kirjutatud. Kõik, kes pangaasjandust tunnevad, teavad, et see õige ei ole. (K. Ast, stp: Korralikkus on esimene nõue ja seadustest kinni pidamine.) Ja mina arvan, et ka inimestel, kes suure suuga kõnelevad, peaks korralikkus esimene nõue olema. Mina ei taha isiklikuks minna, aga kui inimesed enesele lubavad niisugust viletsat teiste au teotamist, siis see korralik ei ole! Kui neid arve selleks kasutatakse, et neid ekslikult ette tuues valesti tõlgitseda ja selle põhjal teiste au teotada, siis on see täiesti viletsus! (J. Voiman, stp: Lükake ümber, Teie ei saa ümber lükata.) Kui mul oleks võimalus neid andmeid siin kontrollida, siis mina seletaksin, kuipalju siin õige on. Kui siin aga ette teatamata need arvud ette tuuakse, kuidas võib siis keegi arvata, et siin üksikasjalikult neid andmeid saab hinnata? Kuid mina toon üldiselt siin seletusi ja kaalutlusi, et need arvud on ekslikult esitatud ja valesti tõlgitsetud.

Kõigepealt see on ekslik, kui arvatakse, et need summad, mis Eesti Panga nende pikkade aastate jooksul maha kirjutatud..... (M. Martna, stp: Mis pikkade? 10 aasta jooksul. On see pikk? Lühike nagu kukesaba. — K. Einbund, põl: Härra Martna, vana mees, Teie lähete tõesti liiale. — J. Laidoner, põl: Kas tõesti, härra Martna, arvate, et ükski pank ilmas midagi maha ei kirjuta?) ... mis nende pikkade aastate jooksul maha kirjutatud, ei tähenda veel, et nad oleksid pangal lõplikult kaotatud. Panga asjaajamise juures on tähtis, ja Eesti Panga peeti seda eriliselt silmas siis, kui avalikult panga tegevust oli arvustama hakatud, et panga bilansis ei seisaks

summad, mille kättesaamine võiks küsitav olla. Seepärast on panga juhatus nõukogu heakskiitmisel maha kirjutanud iga aasta kõik summad, mis seal üksikasjalikul hindamisel kahtlased paistnud või küsitavad olnud. Kuid järgmise äriaasta jooksul on suur osa niisugustest summadest, mis lootusetuks peetud, tagasi tulnud. Nimelt on protesteeritud vekslid, mis seaduse järgi peavad maha kirjutatud saama, suurelt osalt tagasi tulnud seepärast, et meil veel veksliajad on sagedasti halvaks läinud just teatud hooletuse ja vilumatus tõttu, niihästi ärimeeste hulgas kui ka tööstuseettevõtjate ja põllumeeste hulgas. Ei ole igakord protesteeritud veksli oluliselt lootusetu olnud, aga seaduse järgi, panga põhikirja järgi peavad kõik protesteeritud vekslid maha kirjutatama. Nõndasama on ka iga-aastase aruande tegemisel ja ettevalmistamisel: revideeritakse pangas kõik vekslid ja kõik nõudmised, mis ei näi olema kindlad, kirjutatakse maha. Kui nüüd säärase mahakirjutuste põhjal siin kokku võetakse suured summad ja öeldakse, et siin üldse 700 miljonit Eesti Pangas kaotsile läinud, siis on see esklik. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) See on iseasi. Meile on aga teada, et kui Eesti Pank oma laenu A ja B all üle andis Pikalaenu pangale, siis oli Riigikogu komisjon enne panga bilanssi võinud jälgida. Oli suur komisjon, kes laskis eksperte bilansi põhjalikult läbi vaadata. Seejuures on Eesti Panga juhatus ise kõik summad, mis olid alla 100% kindlustatud, maha kustutanud. Kuid see ei tähenda veel, et nõudmise õigus nende summade kohta oleks kaotatud, vaid need jäeti üles ja nõutakse sisse võimalust mööda. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga kui võimalust ei ole?) Niipalju, kui seal kuskilt saada on, nõutakse sisse. Seda tehakse kõigis pankades; ei ole see ainult Eesti Pangas viisiks. Nüüd aga seletada, nagu oleksid käest antud need nõudmised, on esklik.

Teiseks on esklik, nagu oleks tahetud seega riigi sissetulekut vähendada, (M. Martna, stp: Mitte ei tahetud, vaid vähendati.) et maha kirjutati säärase kahtlased või lootusetud võlad. On esklik juba seepärast, et kõik need summad, mis lootusetutest summadest hiljem sisse tulid, läksid panga puhtasse sissetulekusse. Seepärast on kõik need maha kustutused, mis tagasi tulnud, ikka panga puhaskasu järgmistel aastatel aidanud tõsta.

Seepärast on täiesti arusaamata, kui arvatakse, et ettevaatlik pangabilansi puhastus on panga puhaskasu kunstlikult vähendanud. Kui kunagi see puhaskasu on vähenenud õige kiiresti, siis on see järgmistel aastatel, kus need summad sisse tulnud, jällegi sedavõrt tõusnud. Seega on see järeldus täiesti esklik. (J. Voiman

stp: Kas saadakse kõik need summad tagasi?) Iga intelligent inimesele on selge, et säärast küsimust ei saa esitada. Mul ei ole pangaraamatuid siin ja ei saa pangakontosisid järele vaadata, et öelda, mis sealt tagasisaadav oleks, mis mitte. Kõnelen üldise süüdistuse vastu, mis katsutakse rajada sellele, et nüüd panga juhatus ja nõukogu ettevaatlikult panga bilanssi puhastavad.

Edasi on täiesti esklik, nagu oleks panga juhatuses öieti lohakalt, liiati veel kuritahtlikult talitatud. Kui teatud kindlustused, vekslid või aktsiad, obligatsioonid omal ajal vastu võeti ... (M. Martna, stp: Kergemeelselt vastu võeti.) Just see on loomulik, et ei või ilma üksikasjaliku selgituseta öelda, nagu oleks seal kergemeelselt, liiati kuritahtlikult talitatud. Sest meil oli 1920. a. alates, 1921., 1922., 1923. ja isegi 1924. a., öieti mitmesuguseid tööstusi ja äriettevõtteid, küll isiklikke, küll aktsiaseltside kujul, mida sel ajal keegi ei võinud kahtlaseks pidada. Isegi nüüdsed arvustajad ja süüdistajad, ma tean, käisid väga heatahtlikult nende ligiduses. Kui siis oleks keegi öelnud, need ei vääri ülepea, et nende vastutus võetakse Eesti Pangas vastu, siis oleksid just paljud arvustajad „lament“ teinud. Seal oli väga radikaalseid mehi, kes oskasid väga hästi pahemale poole silmi teha ja omasid suure varanduse, pärast aga kaotasid kõik. Nüüd tullakse ja loetakse üles, et vaat, selle te olete vastutajaks pidanud! Siis oli aga Eesti Panga juhatusel ja diskonto-komiteel — minu arusaamise järgi, niipalju, kui mina olen kuulnud — täielik veendumus, et nende firmad ja osanikud on täiesti vastutusevõimelised. Kui ligemalt vaadata, siis näeme, et sel ajal oli meie terve majanduslik seisukord, mitte üksikutel harudel, vaid kogu meie rahvamajanduses, sedavõrt kindlusetu, et me nägime, kuidas olud üle öö muutusid, kuidas rahakursi järsk langus ja kuidas teised muutused löid uue seisukorra, kus jõukad inimesed kaotasid, mis neil oli. Nüüd võivad need tagantjärele olla targad, kes sel ajal, kui teised spekulereisid, ei osanud seda tabada. (Hulgalised hüüded pahemalt poolt ja keskelt.) Mina ei ole spekuleerija olnud ja seepärast võin julgesti seda öelda. (A. Anderkopp, tõer: Mispärast Teie kaitsete seda ideoloogiat?) Ma ei kaitse, vaid seletan, et need inimesed, (J. Fuks, as: Et nad õigel ajal kampa ei löönud.) kes nüüd tagantjärele targad on, ei olnud siis targad. Kui siis inimesed langesid, siis ei olnud nad mitte ikka spekulandid algusest saadik, vaid nad on muutuvates oludes sagedasti rängasti tabatud. Kõiki, kes kokku varisenud, ei saa kui kelme süüdistada, vaid suurem osa — ma ei taha just öelda suurem osa, küll aga üks osa

— on kahtlemata niisuguseid, kes ilma oma süüta just muutlikkude olude tõttu on kõik kaotanud, mis neil oli.

Sellepärast ei saa öelda, et Eesti Panga juhatus või diskonto-komitee nende vastutust omalajal vastu võttes oleksid talitanud kuritahtlikult või ka lohakalt, vaid seal on võidud talitada minu veendumuse järgi täiesti aumehelikult ja korralikult. Sest need inimesed, keda nüüd siin rkl. Jõeäär tihkab suuremateks varasteks nimetada, on aastakümneid enne seda juba kui aumehed teotsenud meie Eesti avalikus elus, siis, kui neid suuri söimajaid kuskil ei olnud. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Millepolest, öelge välja, millepolest minule neid tarvis on?! (M. Martna, stp: Millepärast? Saate aru sellepärast, et neid tarvis on, krediidi saamise pärast.) Krediidi saamise pärast?! Siis teadke, et neile meestele, keda teie teotate, ei ole minu krediidil kunagi suurt mõju olnud. (M. Martna, stp: Kahju küll!) Kui Teil kahju sellest on, aga mina olen oma krediite võinud alati tarvilikult kindlustada. Vastutuse juures ei ole mul kuskil sõpru vaja olnud. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Missugused võlad? (J. Voiman, stp: Niisugused, millest praegu jutt on.) Vaadake, kui Teil midagi öelda on, siis tooge ette. (M. Martna, stp: Ma olen juba öelnud, mis mul öelda oli.) Teie annate mõista, nagu oleks minul nende võlgadega midagi tegemist. Ma võin öelda, mina Teie insinuatsoone ei karda. Võin igaihele öelda, et ma ei ole kunagi rikkust taga ajanud, vaid olen talitanud ikka nii, et olen peaasju taga ajanud ja kõik muu tuleb iseneesest. Seepärast ei karda mina ühtki insinuatsooni, tulgu see noorelt või vanalt inimeselt! Need Teie sõnad langevad Teie kurku tagasi, ilma et neil mõju oleks. Kui Teie minule kuskilt ühe nõõpnõela leiaksite, siis torgiksite sellega minu surnuks; aga see on see asi, — Teie ei leia, Teie ei saa. Teie olete väikesed shaakalid, — mõned seal pool! Vaadake, teie teotate nüüd inimesi, kes aastakümneid on ...

Juhataja **R. Penno**: Palun Riigikogu liikmeid üksteist mitte vastastikku provotseerida kohalt.

J. Tõnisson (rhv): Teie teotate neid inimesi, kes on meie krediidielus suurt osa etendanud, kus neil oli avalik usaldus ja kus praegu mõned töötavad suure lugupidamisega oma kaaskodanikkude keskel. Nüüd juletakse neid avalikult kelmideks ja varasteks söimata! Millepärast? Sellepärast, et ise ei suudeta aru saada, millest kõneldakse.

Kui tagantjärele üksikud firmad või üksikud isikud on muutlikkude majanduseolude

ja neist ärarippuvatel põhjustel varanduse kaotanud, nüüd ei maksa nende vastutus midagi, on pangas tõesti seisukordi, kus peab summasid kustutama, ilma et nõudmisest midagi tagasi saada oleks. Kas võib aga kohut mõista selle järgi, mis de facto on välja kujunenud? Kes tahab kohut mõista, see peab vaatama minema, mis oli see püüe, ja teada püüdma saada, kuidas oli animus. (M. Martna, stp: Püüe oli, et võlgu saada. Nähti ette ja teati, et need kustutatakse.) See ei ole õige! (M. Martna, stp: Teie olete ise avalikult seda 3 aasta eest öelnud, olete isegi raamatukese välja andnud. Kas olete unustanud nüüd?! Just nii olid need asjad.)

Kes seda on öelnud, et panga direktorid selleks andsid raha, et seda kaotada? Kõnelen neist, kes panga juhatuses tegevad olid, ja ei või ju ometi nende kohta öelda, et nemad meelelega oleksid välja andnud laenu selleks, et see kaduma läheks. See on täielik laim. (M. Martna, stp: Teie arvates on see muidugi laim!)

Siin katsutakse sihilikult nende au väärata, võibolla mõnd inimest tabada seepärast, et siin mõni oma nimega avalikus elus figureerib. Tahetakse teda surnuks lüüa.

Vaadake, see ei vii kuigi kaugele. Neile kahtlustele peab ometi piir tulema. Kui Riigikogu kõnetooli niiviisi kasutatakse selleks otsustamiseks, siis õonestatakse oma alust ja seda usaldust, mis peab Riigikogul ja tema liikmetel olema. See usaldus, mis peab Riigikogu ja ta liikmete vastu olema, läheb kaotsile. Rahvas ei usu enam niisugust juttu, mida siit aetakse, seepärast, et teatakse, siin tehakse ässitamistööd meeleaga, mitte et tõde valge ette tuua, vaid et oma poliitilisi sihte kätte saada. Selleks ei tohi aga tarvitada vastaste au mahatallamist!

O. Gustavson (stp) (fakt. märk.): 1926. aasta valimiste puhul avaldati rahvaerakonda kuuluva ringkonna poolt üks broshüür, mis kandis pealkirja „Politiiline bugett“. Selles „bugettis“ oli peale muu käsitletud ka osalt neid andmeid, milliseid kandis ette meie rühma liige Jõeäär. Meil oli naiivsus arvata, et rahvaerakond oma „bugettis“ häält tõstab selleks, et rahvuslikku rahvamajandust tervendada ja sellele paremaid teid kätte näidata. Aga nagu täna rkl. Tõnisson'i seletustest selgus, on see sündinud vaid selleks, et tähendatud ringkondi laimata.

K. Ast (stp): Kõrgesti austatud Riigikogu liikmed! Ma kuulasin suure tähelepanuga, nagu teie kõik, härra Tõnisson'i tulist ja temperamentset kõnet. Öelge, austatud Riigikogu

liikmed, kas härra Tõnisson üheainsagi väitega, üheainsa tõsiasja ettetoomisega, mitte ainult, et oleks ümber lükanud, vaid et oleks katsunudki ümber lükata seda, mida enne teda tõi ette härra Jõeäär. Meie kuulasime suuri moraaliloenguid, meie saime härra Tõnisson'i enese arvates ühe häbematu peapesu, meie silmad peaksid vaatama põrandale, meie enesetunne peaks olema masendatud, ühesõnaga, meie peaksime tundma end alaväärtuslikkudena alaväärtuslikkude hulgas. Aga nähtavasti ei ole ühel kellukesel, mis heliseb, ja vasel, mis kumiseb, enesest muud väärtust, kui läks sellest ruumist läbi ja kadus.

Härra Tõnisson ütles, et need mahakustutamised Eesti Pangas ei tähenda, et see oleks lootusetu laen, et sealt midagi tagasi ei saa. See oli mõte, mida võib kaaluda ja mille üle võib kõneleda, ja selle asja pärast ma sõna võttingi. Austatud Riigikogu liikmed! Kui meil hakati pangareformi teostama, ja kui liigitamisele tulid laenud nende likviidsuse suhtes, siis jaotati need mitmesse ossa. Ühed olid niisugused, et nad võisid edasi jääda Eesti Panka tema uuendatud ja tervendatud põhikirja juures. Teine osa laene olid niisugused, mida võidi üle anda Pikalaenu pangale sel alusel, et pank käsitab edaspidi neid laene ja võtab neilt protsente ning aegamööda kasseerib võlasumma sisse — pikaajalised, kuid isenesest kindlustatud laenud.

Edasi leiame veel ühe osa, mis Pikalaenu panka üle anti, ja see osa ei ole väike, vaid suur, nimelt 22 miljonit krooni. See teeb endisesse rahaüksusesse — markadesse — ümber arvates üle 2 miljardi. See on niisugune osa laenudest, mida ei võinud ka Pikalaenu pank endale üle võtta harilikus korras, kuigi nende tasumise ajaks oleks määratud kas või 30 aastat, vaid Pikalaenu panka anti see osa võlgadest sel alusel, et nende eest vastutab Eesti riik niipalju, kui korda läheb sellest 22 miljonist tagasi saada. See on õnn, mis tagasi saadakse, mis aga tasumata jääb, selle eest vastutab riik ja kustutatakse ükskord. Mispärast liigitati laene niiviisi, ja mispärast oli 22 miljonit krooni niisuguseid laene, mida ainult Vabariigi Valitsuse vastutusel võidi anda Pikalaenu panka? Seepärast, et suur osa laenudest on oma iseloomult niisugused, et nende tagasitulek on kahtlane. Keegi ei või öelda, kuipalju neist tagasi tuleb. Võibolla tuleb ainult üks osa, aga võibolla, et isegi suurem osa tuleb tagasi, aga need on niivõrt kahtlased laenud, et neid tuleb arvestada erikorras. Nad võivad minna enamalt jaolt kaduma. Ja kahtlemata see ka nii on.

Üht liiki võlakohustusi ei saadud isegi niisugusel alusel edasi anda Pikalaenu pangale, kui seda 22 miljonit krooni. See oli niisugune

summa, mis tuli otsekohe maha kustutada, ja Eesti Pank jättis endale ainult nõudmise õiguse tulevikus. Tema ei saa sealt laenuprotsenti, et vähendada laenusummat ennast; ainult juriidiline nõudmise õigus on Eesti Pangal. Seda operatsiooni tehti niiviisi, et ütleme, ühel ettevõttel, ühel pangal oli Eesti Pangas 100 miljonit senti võlgu, siis otsiti ja prooviti kõik võimalused ära, kuidas raha tagasi saada. Seejuures võis nii juhtuda, et 50 miljonit läks üle Pikalaenu pangale, ütleme, Vabariigi Valitsuse vastutusel, kuna teine 50 miljonit kustutati, ega antud Pikalaenu pangale edasi. Mina küsiks, härra Tõnisson, kui laenuga nii piinlikult tuli ümber käia, kui 22 miljonit krooni Eesti pangale üle anti, kui nende tagasikasseerimine on sootu kahtlane, mis tahate Teie, härra Tõnisson, selle kohta öelda, kus niisugused summad maha kustutati? Need 44 miljonit on mahavisatud raha, nagu meie uskuma peame kõige tõenäolikumate andmete varal. Rkl. Jõeääre poolt väljaarvatud lõpptulemuses võib olla eksimisi, aga see ei tähenda, et riik võib vilistada ja kahetsust üldse mitte tunda.

Kui Teie, härra Tõnisson, leiate, et need on niisugused asjad, mille vastu rahvaesindus ei tohiks põrmugi huvi tunda, kui Teie arvate, et see on häbematu tegu, kui sellest rahvale teada antakse ja nimed üles loetakse, niihästi laenusaaajate nimed, kui ka tol ajal Eesti Panga eesotsas seisvate isikute nimed, kui Teie arvate, et see on häbematus, et see on laim, et see on lubamatu, et see on rahvuslikult salimatu, siis olete Teie, härra Tõnisson, omapärane oma arusaamisega, ja mul ei ole põhjust Teile täna sel puhul õnne soovida. Ma mõtlen, et kui Teie homme kainelt järele mõtlete selle üle, mis Teie täna ütlesite, siis Teie küll kahetsete. (J. Tõnisson, rhv: Mitte sõnagi, mitte sõnagi!) Teie, nagu näha, härra Tõnisson, olete harjunud rakendama end halbade asjade ette, mitte, et Teid sunnitud oleks seda tegema, vaid Teil näib olema tarve seal tulla, kus teisi isikuid on riivatud, mitte Teid ennast, teiste eest musta pesu pesema. Mina olen Teist, härra Tõnisson, hulk aega lugu pidanud, aga viimastel kuudel olete Teie selle lugupidamise riisunud, (J. Tõnisson, rhv: See minule küll südamevalu ei tee!) ja arvan, ka suurel hulgal Eesti kodanikel. Kui see Teile ükskõik on, ja kui Teil jätkub moraalset viha nende vastu, kes ette toonud andmeid, mis rahvas peab teadma, kui Teie tunnete oma moraalse kohuse olema nende vastu üles astuda, mitte teiste teguviisi hukka mõista, vaid just nende oma, siis, pean küll ütleva, on seal moraalse defekti tegemist.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Ast, ma leian, et Teie ütlus on ebasünnis ja teen Teile märkuse. (K. Einbund, põl: Tasakaalust lähevad välja, Jumala eest! — J. Tõnisson, rhv: Mille poolest mina tasakaalust väljas olen? — K. Einbund, põl: Mitte Teie, ma ütlen seda härra Ast'i kohta.)

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Viimaste auhaavamiste puhul võin rõhutada, et mina siin astusin välja mitte Eesti Panga mustapesu pesijana, vaid et protesteerida selle vastu, kui Riigikogu kõnetoolilt sotsialistliku rühma esindaja siin Eesti Panga endistele presidentidele ja direktoritele heidab ette süüdistusi, ilma et ta minu arvamise järgi oleks õigustatud selleks, need nagu oleksid suured „vargad“ kes söidavad tõllas, nagu oleksid need inimesed, kes on alatusi korda saatnud.

Selle vastu ma protesteerisin ja selle vastu tahtsin ma sõna võtta. Kui aga siin tullakse ja seletatakse, nagu oleksin mina mingi „moraalse defekti“ põhjal kõnelenud ja nagu oleks mul nende asjadega midagi tegemist, siis rõhutan mina, et niisuguse kõneviisiga ja niisuguse väljaastumisega näitavad sotsialistid, missugusel tasapinnal nad seisavad.

Ja kui mulle siin sotsialistide keskel öeldakse, mina olevat nende „usalduse“ kaotanud, siis, säärasel korral olen mina rõõmus, et mul nende härrade usaldust ei ole. (K. Ast, stp: Mitte usalduse, vaid lugupidamise, seal on vaks vahet.)

A. Jõeäär (stp) (fakt. märk.): Ma pean faktilise märkusena tähendama härra Tõnisson'i rahuldamiseks, et sääraseid ütlusi Eesti Panga direktorite kohta, nagu härra Tõnisson siin ütles, ei ole mina öelnud. (J. Tõnisson, rhv: Kogu aja kõnelesite.) Teie võite stenogrammidest järele vaadata.

K. Ast (stp): Eksimine on inimlik, ja eksimisest püütakse aru saada. Rkl. Jõeäär oma kõnes juhtis tähelepanu sellele, et Eesti Pangas tol ajal, kus laenudest oli jutt, anti laene halvade kindlustustega ja panga põhikirja vastaselt. Et neid laene anti, selle iseloomustamiseks nimetas ta, et näiteks Harju pangale olid avatud kontokorrent laenud, üks laen 35 miljoni suuruses, kuid sama kontokorrent arve järgi oli välja antud üle 100 miljoni.

Härra Tõnisson'il on ometi teada, et seal olid mitmed kontokorrent arved, mille järgi anti laene rohkem kui piir oli. Panganõukogu poolt määrati piir, et sellest mitte üle astuda, aga panga juhatus, hoolimata sellest, et nõu-

kogu poolt oli kindlaks määratud piir, andis mitu ja mitu korda üle piiri.

Kui härra Tõnisson ütles, et need on aumehed, keda tahetakse laimata, siis ütlen mina, et need olid inimesed ja võisid eksida. Aga ärge öelge, et need on aumehed, ei ole kõlblik niisuguste kaitsmine. (J. Tõnisson, rhv: Süüdistage, et nad eksinud on, mul ei ole midagi selle vastu, aga ärge puutuge nende ausse.) Eile kuulsin härra Tõnisson'i suust, et sotsiaalseadustega liialdatakse. Mis tahetavat kätte saada Hoolkandekandeseadusega? See olevat pillav ümberkäimine rahva rahaga kitsikul ajal. Täna aga tegi härra Tõnisson suure käelügituse ja ütles, et 400 miljonit mahakustutusi ei olegi nii suur summa, et sellest maksaks kõneleda. (J. Tõnisson, rhv: Ei, ma ei ole seda öelnud!) Ma kuulsin, Teie rääkisite nii. Kas see on järjekindlus, mis Teie poolt väljendust leidnud, kui Teie niisuguste väidetega võisite rahvaesinduse ette astuda?

J. Tõnisson (rhv) (fakt. märk.): Austatud Riigikogu liikmed! Konstateerin, et kui ma kõnelesin selle vastu, et ei pea neid kustutatud summasid Eesti Pangas liiga suureks puhuma, siis näitasin ma, et need 400 miljonit, mis olid kustutatud, sarnanevad umbes samasugustele kahjudele, mis on erapankadel selle aja jooksul olnud vastavate operatsioonidega. Tähendasin sellele, et meie võime nende summade üle kõneleda, aga meie ei tohi öelda, nagu oleks see ainult Eesti Pangas nii olnud. Ütlesin, et Eesti Panga kaotused olid harilikud, nõnda nagu nad ka erapankades olnud. Samuti ei ole ma öelnud, et neil summadel väärtust ega tähendust ei ole, aga ma ütlen, et ei tohi sihilikult liialdada.

M. Martna (stp): Ma tahtsin ainult paarile väitele tähelepanu juhtida, mis härra Tõnisson siin avaldas. Esiteks avaldas härra Tõnisson teatavat rahuldusetunnet selle üle, et meil omalajal rohkesti spekulante teotsemas nähti, kes — tema arvates — varandusi oskasid teha. (A. Anderkopp, tõi: Hoopis vastupidi, härra Tõnisson avaldas kahetsust, et nii vähe oli spekulante.) — J. Tõnisson, rhv: Ei, see ei ole õige, seda ei ole ma öelnud.) Kui neid veel rohkem oleks olnud, siis oleksid Eesti Panga, Eesti rahva kahjud selle tõttu muidugi veel palju suuremad! Tänu sellele, et neid veel rohkem ei olnud. Edasi arvas härra Tõnisson näidata võima, et Eesti rahvas ei olevat seeläbi kahju saanud. Aga mina arvan, et iga Riigikogu liige, kes pangaasjandust ka rohkem ei tunne kui mina, ometi teab, et Eesti rahval

on õigus nende kasude peale, mis Eesti Pank riikliku, s.o. rahva ettevõtteks annab, andma peab. Mida suurem Eesti Panga kasu, seda vähem tarvitseb maksumaksjate koormatus olla. Kui härra Tõnisson teisiti arvab, siis avaldab ka see tema arvamine küllalt selgesti tema riigimehe ebatarkust. Ja kui panga juhatus panga kasudega nõnda armutult ümber käib, nagu ta seni käinud, siis ei tohi ka ometi kellelgi põhjust olla sellega hoobelda! Härra Tõnisson püüab aga sellega hoobelda, et saamatud mehed on siiski aumehelikult talitanud.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on korrallised tulud vastu võetud.

Nähtava enamusega võetakse muutmata vastu: erakorrallised tulud, II osa § 1 ja § 2, Eesti vabariigi 1929./30. a. kulude ja tulude eelarve juurde kuulava lisa pealkiri ja eripõhikirjata töötavate riiklike ettevõtete ja riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitalide tulude ja kulude erieelarved: kohtuministeeriumi alal Harku mõis, Harku turbatööstus ja vahialuste tööd, põllutöoministeeriumi alal riigimõisad, tapaloomadelt võetav riigi protsendimaks, puuvilja väljaveokontrolli erimaks ja kanamunade väljaveo erimaks ning teedeministeeriumi alal posti-telegraafi-telefonipeavalitsuse kesktöökojad ja sadamatehased.

(Asundusekapitali arvel 1929. aasta jooksul sissetulevate summade tarvitamise eelarve — kaasaruandja A. Laur.)

E. Rosenberg (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Asundusekapitali kulude eelarves on ette nähtud 100.000 krooni rahvamajade ehituselanuks. See summa on väga tarvilik ja asundusekapitali sihtide ja põhimõtete seisukohalt põhjendatud. Sest kui meil räägitakse sellest, et tuleb leida abinõusid selleks, et maalt rahvas ei valguks linnadesse, siis on selleks tarvis maal peale majanduslike olude korraldamise hoolitseda ka maa kultuuriliste tarvete eest. Selles mõttes on rahvamajade ehitamine maale väga tarvilik. Kuid natuke võõrastavana tundub, et Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelarves rahvamajade ehituselaenu juures on ette toodud põhjendused, mis arusaadavad ei ole. Seal öeldakse, et rahvamajade ehitamiseks on kõik eeltööd tegemata, materjalid muretsemata ja kohalevedu teostamata, ka ei ole ehitusekavad kindlaks määratud. Selle tagajärjel ei ole võimalik laenu ülemmäär aasta jooksul ära kasu-

tada. Kulu rahvamajade ehitamiseks võiks ette näha mitte üle 50.000 krooni, ja seda just eeltööde läbiviimiseks. Minul teadaolevate andmete järgi ei ole lugu nii. On teada, et juba eelmise valitsuse ajal asus haridusministeerium üldise rahvamajade võrgu kava väljatöötamisele. Ettepaneku esitamiseks oli tähtaeg määratud maakoolivalitsustele esiteks 1. jaanuariks ja pärast pikendati seda 1. aprillini s. a. Nagu teada, on suuremalt osalt maavalitsused esitanud rahvamajade kavad, kus ette nähtud üksikud olemasolevad rahvamajad, ja kindlaks määratud ka need kohad, kuhu soovivat uusi rahvamaju ehitada. Nendest andmetest selgub, et maal soodustatud laenu järele on tarvidus väga suur. Aga nagu nüüd selgunud, ei saa asundusekapitali summadest tegelikult rahvamajade ehitamiseks laene anda, sest puudub sellekohane eriseadus. Samas asundusekapitali eelarves on ette nähtud summa kiriku ametikandjate ja nende perekondade pensioniks. Selle summa kohta on valitsus seaduseelnõu Riigikogule esitanud. On arusaamata, mispärast ei ole seda tehtud rahvamajade ehituselaenu kohta. Selle laenu järele on tarvidus niivõrt suur, et oleks ülekohus, kui asundusekapitali eelarvesse võetud summa käesoleval aastal kasutamata jääks. Seepärast teeks Riigikogu õieti, kui ta selle eelarve-osa vastuvõtmise juures avaldab soovi, et valitsus rutuliselt töötaks välja vastava seaduseelnõu ja esitaks Riigikogule vastuvõtmiseks selle eeldusega, et selle seaduse võiks vastu võtta kohe pärast seda, kui uus Riigikogu kokku astub. Teen ettepaneku,

vastu võtta selle eelarve-osa juures järgmine sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus rutuliselt välja töötaks ja Riigikogule vastuvõtmiseks esitaks rahvamajade ehituselaenu seaduseelnõu.“

A. Sternfeldt (krst): Teen ettepaneku: II. Väljaminek. 1) Punkt 2. lit. g) pension kiriku ametikandjatele ja nende perekondadele suurendada 6.000 kr. võrra, nii et punkt 2. lit. g) oleks 36.000 kr.; 2) punkt 5. lit. b) asundamislaenu vähenendada 6.000 kr. võrra, nii et punkt 5. lit. b) jääks 134.000 kr.

Oma ettepaneku põhjendamiseks nimetan seda, et mainitud summa läheb ametnikkudevaimulikkude pensioniks. Ainuüksi evangeliumi-luteriusu kogudused kulutavad perekonnaseisu muudatuste registreerimise otsarbeks kantselei-, posti- ja muudeks tegelikudeks kuludeks rohkem, kui see summa, mis siin ette nähtud üldiselt apostliku-õigeusu kogudustega. (T. Kalbus, töer: See käib

kokkuleppe vastu.) Kui Teie kokkuleppest räägite, siis pean ma ütleva, et 30.000 krooni oli määratud ainult evangeeliumi-luteriusu kogudustele. (A. Anderkopp, tõe: Kus see kokkulepe on?) Mina tean, et see kokkulepe on, kuid seda ei ole kirjalikult, sest evangeeliumi-luteriusu kogudused kulu- tavad registreerimistödeks, registreerimise töötasu juurde arvamata, umbes 35.000 krooni aastas, see teeks üksikule kogudusele umbes 25 krooni kuus, mida üksiku koguduse kohta kuidagi suureks ei või pidada. Siia juurde ei ole veel ap.-õigeusu kogudusi arvatudki. Sellega ei ole kogudustele mingit kingitust tehtud, vaid kogudused teevad selle ise riigile oma tööga mitmevõrra tasa. Pealegi kuulsime siin eelarve juures, et rahvamajadele ja teatritele ilma eriliste vaidlusteta on laia- ulatuslikud toetused määratud. Kogudused näeksid aga heameelega, et osake sellest tööst ja kuludest, mis nemad registreerimistödeks kulutavad, nimelt pensioni näol ametikand- jatele-vaimulikudele tagasi tasutaks. (T. Kalbus, tõe: Tähendab, registree- rimise eest maksu ei saa.) Evangee- liumi-luteriusu kogudustel on vanu, töövõi- metuid vaimulikke ühes leskede ja väestelastega 78, peale selle umbes 28, kes oleksid õigustatud vanaduse tõttu pensionile minema, aga ainelise kitsikuse tõttu ei ole neil see võimalik. Kreeka-õigeusu vaimulikke, kes registreerivad ja kellel õigus oleks pensioni saada, on 25 ja leski 5. Kui nüüd need summad, mis üles võetud, jagaksime kõigi koguduste vahel, siis ei saaks sellest õieti keegi midagi ega võiks seda summat ka kuidagi pensionisummaks nimetada. Seepärast panen ette seda pensi- onisummat p. 2 lit. g all 6.000 kr. võrra suurendada. Ka on välja töötatud pensioni- kapitali eriseadus, mis homses Riigikogu päe- vakorras arutamisele tuleb. Eriseaduses on üksikasjalikult näidatud, kuhu need summad

lähevad ja mis otstarveteks neid tarvitatakse. (Kohtuminister T. Kalbus: Teie olek- site pidanud targem olema ja ütleva enne, kui valitsusse tulite, et rohkem tahate, aga mitte tagant järele!)

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tehtud 1) punkt 2 lit. g): pension kiriku ameti- kandjatele ja nende perekondadele suurendada Kr. 6.000.— võrra, nii et punkt 2 lit. g) oleks Kr. 36.000.— 2) punkt 5 lit. b) asundamis- laen vähendada Kr. 6.000.— võrra, nii et punkt 5 lit. b) jääks Kr. 134.000.—

Kaasaruanaja **A. Laur** (lõpusõna): See suurenduse-ettepanek rahaasjanduse kom- isjoni laiendatud koosseisus arutamisel ei olnud, seepärast aruanajana ei saa sellega ühineda. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas kaubas oli?) See ei ole tähtis.

Mis puutub p. 5. vähendamisse, siis see summa on isegi väikene ja sealt enam midagi ära võtta ei saa. Komisjonis igatahes kaaluti, kas mitte selle punkti ja litera all olevat sum- mat suurendada ei saaks, kuid seda ei saadud. Seepärast vaidlen komisjoni nimel Stern- feldt'i ettepanekule vastu.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Stern- feldt'i ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamu- sega on asundusekapitali arvel 1929. aasta jooksul sissetulevate summade tarvitamise eelarve vastu võetud.

(Vahelhüüded: Koosolek lõpetada!) On ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääleta- takse.) Nähtava enamusega on ette- panek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 23.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

